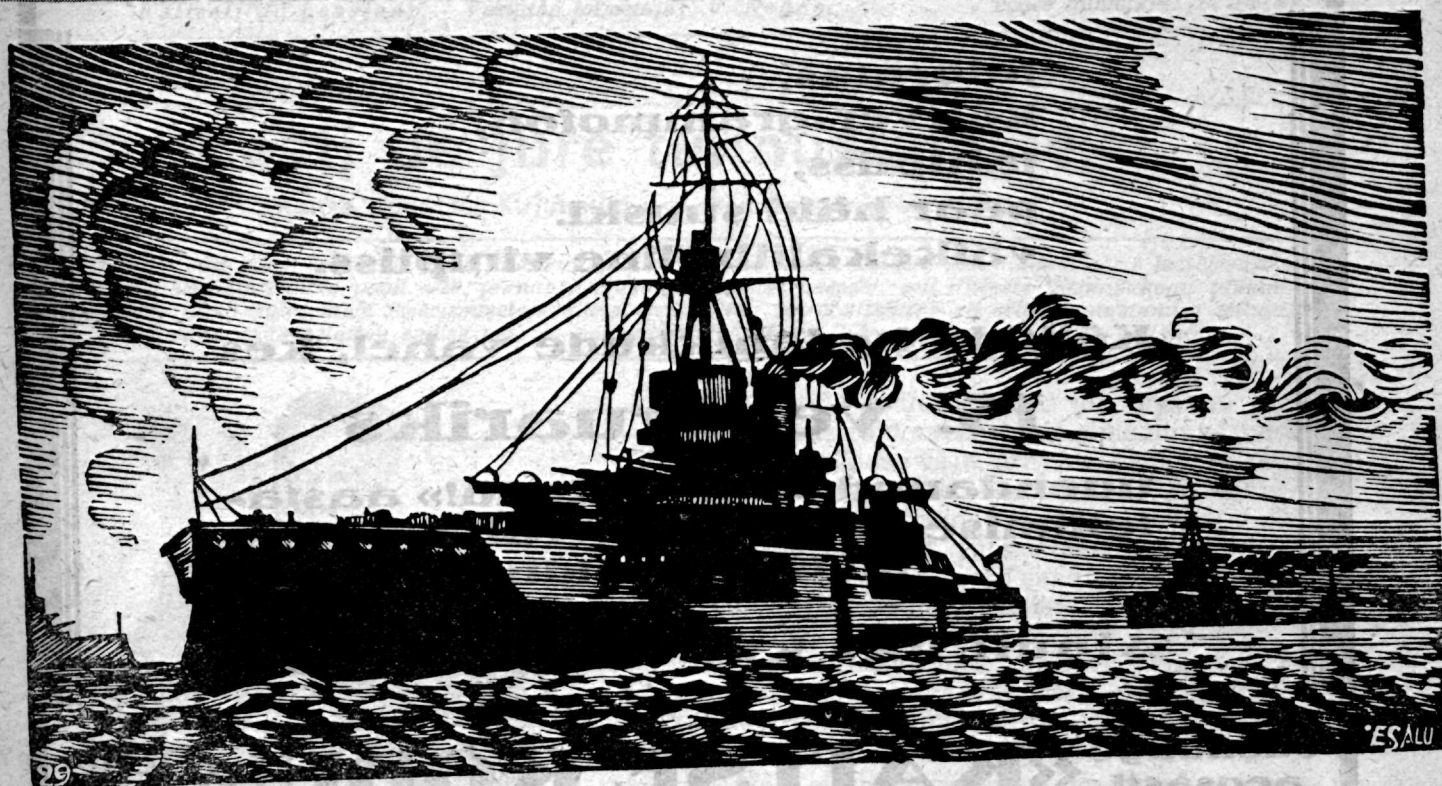

KAITSE KODU!

SARU.

26. jaanuar 1929

NR. 4

Hind 20 senti

Tänases numbris:

- Prof. A. Piip: Eesti de jure tunnustamine.
T. Kivi: Kaitseliidu osa spordi üldliikumises.
— — Jooni Norra sõjaasjanduse ajaloost.
— no: Üks naine.
— — Inglise laevasfik.
— — Ülevaid hetki Narva pidupäevalt.
H. N-r: Hõljuv inimene.
Maila Talvio: Kured (järg 4).
A. Burmeister: Male.

KÕIGILE! Pakume teile kingituseks järgmised väärtuslikud asjad:

**jalgratas,
kohver-grammofon,
jahipüss,
paar häid suuski.
väikekaliibriline vintpüss.**

Kõikide kodanikkude vahel, kes

15. veebruariks

uuendanud «Kaitse Kodu!» aastatellimise, loositakse välja ülalnimetatud võidud.

Ainult üks kuu on veel aega.

**Uuendage
aegsasti**

«KAITSE KODU!»

tellimisi!

KAITSE KODU!

Tellimishind: aastas 6 krooni,
poolaastas 3 krooni, veerand-
aastas 1 kroon 50 senti, kuus
50 senti.

Üksiknumber 20 senti.

Kuulutuste hinnad. 1/4 lehek.
40 krooni, 1/2 lehek. 20 krooni,
1/4 lehek. 10 krooni ja 1/8 lehek.
5 krooni. Esimese kaane sise-
kõlg 50%, tagumise kaane välis-
kõlg 100% kallim.

Nr. 4.

Ilmub üks kord nädalas.

Toimetus ja talitus: Tallinnas, Kaarli tän. 8, Kaitseliidu staabis. Telef. 370. Toimetuse kõnetunnid igal äri-
päeval kella 1/29—10 h.

Väljaandja: Kaitseliidu peastaap. Vastutav toimetaja: V. Negro.

Tegev toimetaja: E. Jalak.

Eesti de jure tunnustamine.

„Kaitse Kodu!le“ kirjutanud end. peaminister prof. A. Piip.

Kõik mäletame veel päevi, mil kõik Eesti riiklikult mõtlevad ringkonnad ootasid kinnitamist meie iseseisvusele maailma mõjuandvate riikide poolt. 26. jaanuaril mõõdub 8 aastat päevast, mil liitlaste ülemnõukogu tunnustaski Eestit de jure, andes meie iseseisvusele kaaluva, seadusliku „giro“. Milline oli selle tunnustamise eellugu ja tähendus, seda selgitab endise pea- ja välisministri prof. A. Piibu alljärgnev huvitav artikkel.

Prof. A. Piip.

Juristid vaidlevad selle üle, kas on uute riikide jaoks rahvusvahelist tunnustamist teiste riikide poolt üldse vaja, eriti kahtlevad, et suurriikide tunnustamisel oleks eriline ja suurem kaal kui teiste riikide vastaval sammul. Samuti pole ühtmeelt tunnustamise laadide ja viiside vahel. Kuna vanemad juristid tundsid lihtsalt riikide tunnustamist, teevad uuemad juba vahet de facto ja de jure tunnustamise vahel, samuti kui nad kõnelevad tunnustamisest sõdijaks pooleks, ratsiooniks ja riigiks kui ka uue riigi ja uue valitsuse tunnustamisest eraldi.

Meil ei tarvitse minna mainitud peensus-
tesse, kuna on selge, et olgu juriidiliselt tun-
nustamisel ainult deklaratiivne, adoptiivne või
konstituiivne (teadaandev, vastuvõttev või
loov) tähtsus, poliitiliselt on uuel riigil tingi-
mata vaja oma sisestabiilsuseks, et kodanikud

oma uue riigi tõsiselt kui kõrgema sundvõimu lõplikult omaks võtaksid, selle ja ainult selle käsud julgesti maksvaks loeksid, kui ka väliselt krediidi ja usalduse võitmise jaoks saavutada teistelt riikidelt tunnustamist suveräänseks riigiks.

Eriliselt vaja oli seda tunnustust saada Eestil ja teistel Balti riikidel, kes enda lahti löid Venest, s. o. võitjate riikide endisest liitlasest, kes lagunes revolutsiooni tagajärjel, mida äärmise visadusega loeti mitte Vene rahva loomulikuks ja iseseisvaks sammuks, vaid vaenuliste riikide abil võimule upitatud väikese vägivaldlaste kildkonna surve all seisva vägivallaks õnnetu rahva kallal, kelle õnnetust ei tohtivat ära kasutada selleks, et ühtlast Vene riiki ära lõhkuda mässuliste provintside lahklöömise liig varase tunnustamisega. Teiste riikide poolt Eesti riigi iseseisvuse lõplik ehk de jure tunnustamine tähendas, et end. Vene liitlased ja vaenlased on uued riigid lugenud tagasipööramatuks ja neile õiguse elu peale rahvaste peres pidanud vajaliseks. Arusaadav, et säärane tunnustamine Eesti ja Balti riikide kohta ei olnud mitte ainult juriidiline, vaid määratu tähtsusega poliitiline küsimus. Pole siis kellegi ime, et juba oma iseseisvuse algusest peale, s. o. 28. novembrist 1917. a., Eesti rahva valitsus otsis sidemeid välismaadega ja nõutas nende käest Eesti iseseisvuse tunnustust.

Meie teame, et ajalooline pilk oli toesti sarnane, mis meile ajutise tunnustuse kiiremini kui ise lootsume kätte tõi juba 1918. a. alul (v. eriti Briti de facto tunnustus 3. maist 1918. a., Prantsuse 13. ja Itaalia 29. maist s. a.).

Mis aga kuidagi tulla ei tahtnud, see oli Eesti riigi lõplik tunnustamine de jure. Peapõhjus sarnase venitamise juures oli just Vene emigrantide vastutöö Lääne riikides kui ka veel kestev Eesti-Vene sõda, mille kestes Eesti oma de facto tunnustuse põhjal sõjapidajana nautis kõiki suveräänse riigi eesõigusi, ühes arvatud piiride võtmise õigus, nagu see juba jaanuaris 1919. a. tõeks sai Briti admiraliteedi kohtus „Kajaku“ protsessi puhul.

Esimesena sai Eesti iseseisvus lõpliku tunnustuse Vene-Eesti rahulepingus 2. veebruaril 1920. Sellele järgnes Eesti de jure tunnustus Soome poolt 1. juulil 1919. a. Detsembris 1920. aastal pidas Rahvasteliit oma esimest täiskogu. Eesti tollaegne valitsus arvas õieti, et kui Eestil õnnestuks saada vastu võetud Rahvasteliitu, siis oleks ta niiviisi korruga oma lõpliku iseseisvuse tunnustuse peaaegu kogu maailma poolt kätte saanud. Ja seepärast juba aegsasti avaldas Eesti oma soovi astuda Rahvasteliidu liikmeks. Eesti, Läti ja teiste uute riikide palved tulid 16. dets. 1920. a. Rahvasteliidu täiskogus harutusele. Soome võeti vastu kui va-

rem suurriikide poolt de jure tunnustatu. Rahvasteliidu juristid leidsid, et Rahvasteliitu vastuvõtt tähendab uue riigi de jure tunnustamist. Kuna aga ükski vana riik Eestit ega Lätit ei olnud de jure veel tunnustanud, siis otsustati Eesti, Läti ja t. vastuvõtt lükata edasi järgmise täiskoguni. Küll toetasid Eesti ja Läti Rahvasteliitu vastuvõtmist suure hooga Itaalia, Portugali, Argentiina, Kolumbia ja Persia valitsused, kuid enamus otsustas küsimuse jätta lahtiseks. Eriti pahane oli selle otsuse peale Argentiina esindaja Puerrydon, kes täiskogult lahkus, Argentiinasse tagasi jõudes välisministri kohuseid hakkas täitma ja juba 12. jaanuaril 1921 Eesti valitsusele teatas, et Argentiina tunnustab Eesti de jure iseseisvaks riigiks. Veidi hiljem andis oma tunnustuse Eestile ka Poola, kuna sellekohane tunnustuskiri juba 31. dets. 1920 oli välja antud.

Riikide praktikast on aga teada, et üldist tunnustamist enne ikka ei tule, kui tähtsamad suurriigid pole uusi riike tunnustanud. Seepärast olid Eesti esindajad pea iga liitlaste n. n. kõrgema nõukogu istungil memorandumeid sisse annud (eriti San Remo's, aprillis 1920, Spa's juulis 1920), kus paluti Eesti de jure tunnustust. Samuti andis meie saadik Pariisis K. R. Pusta ka nüüd Eesti valitsuse ülesandel 21. jaanuaril Pariisis kokkuastuva liitlaste kõrgema nõukogu esimehele Prantsuse pea- ja välisministrile A. Briand'ile palve Eesti tunnustamiseks. Nagu varemates memorandumites, nii toonitati ka nüüd, et juba 3 a. on mööda, kus Eesti oma iseseisvuse välja kuulutas ja liitlastega diplomaatlikku läbikäimise astus, mille tagajärjel Eesti de facto on juba tunnustatud Briti, Prantsuse, Itaalia, Jaapani ja Belgia poolt. Tuletatakse meele, et Eesti delegatsioon Pariisi rahukonverentsile 1919. a. memorandumi andis, paludes Eesti iseseisvuse tunnustamist, mille peale rahuldust seni veel pole saadud. Vahepeal on Eesti, vabanedes Saksa okupatsioonist, pidanud ja lõpetanud oma vabadsõja Vene enamlaste sissetungimise vastu, ja Tartu rahuleping on loonud kindlad ja vabameelsed alused Eesti-Vene suhete arendamiseks tulevikus, kuid ialgi ei ole Eesti nõus Vene võimu alla tagasiminekuks. Sõda lõpetatud, on Eesti asunud siseseadusandluse korraldusele, kokku kutsunud Asutava Kogu, kes maksma on pannud riigi põhiseaduse, vastu võtnud maa-seaduse. Eesti piirid on kui Venega nii ka lõunanaabri Lätiga kindlad. Tuletatakse meele, et Eesti on juba palve avaldanud astuda Rahvasteliitu, ja et täiskogu on vastuvõtmise de jure tunnustamiste puudusel lükanud edasi, kuid tehnilistest organisatsioonidest on ta siiski kutsunud osa võtma ka Eesti. De jure tunnustust on vaja nii Rahvasteliitu vastuvõtmiseks kui ka majandusliku elu stabiliseerimiseks,

kuna ilma on võimatu saavutada rahvusvahelist krediiti, mida sõja läbi lõhutud majapidamise jaluleseadmiseks ja valuuta kindlustamiseks vaja.

Umbes samal ajal tegi ametliku tänureisi liitlaste juure antud abi eest ka Läti välisminister Meierovics, mil puhul ta samuti rõhutas Läti ja Eesti de jure tunnustamise vajadust. Liitlaste kõrgem nõukogu võttiski asja tõsiselt oma päevakorda. Nõukogu juhataja A. Briand soovitanud Eestit, Lätit ja Gruusiat de jure tunnustada. Teda toetanud hoogsalt Itaalia välisminister krahv Sforza ning ka Inglise peaminister Lloyd George ütelnud, et Briti muidugi on tunnustamise poolt, millega välisminister lord Curzon ka päri olnud. Samuti pooldasid tunnustamist ülejäänud nõukogu liikmed — Jaapan ja Belgia, mille tagajärjel 26. jaanuaril M. Briand hra Pustale kirjalikult teatas, et liitriikide ülemnõukogu on otsustanud „tunnustada Eestit kui de jure riiki“. Sellele lisab M. Briand juure: „Liitriigid tahavad seega ära tähendada oma sümpaatiat, mis nad Eesti rahva vastu tunnevad, ja avaldada lugupidamist nende jõupingutuste kohta, mis Eesti rahvas on teinud, et korras ja rahus oma rahvuslikku elu korraldada“.

Nii oli see suur sündmus tulnud kätte õieti rutemini kui võis loota ja isegi ootamatult. Eesti riik oli suurriikide poolt solenneelselt tun-

nustatud de jure iseseisvaks ja Eesti rahvas oma saatuse peremeheks. Rõõm Tallinnas ja kogu Eestis oli sel puhul suur. Lehed andsid välja eritelegrammid. Linn elas. Oli ka põhjust. 2. veebr. 1921 oli „Estonia“ saalis selle pühitsemiseks suur aktus.

Sellele järgnesid juba teiste riikide tunnustused ja nimelt: 5. veebr. Rootsi, Daani ja Norra poolt, 6. veebr. — Portugali, 24. veebr. — Ungari, 26. veebr. — Rumeenia, 5. märtsil — Hollandi, 25. märtsil Hispaania, 22. aprillil — Helveetsia, 26. juunil — Austria ja 9. juulil — Saksamaa poolt. Meie ei hakka kõiki tunnustamise kuupäevi üles lugema. 22. sept. 1921 võeti Eesti juba ilma ühegi vastuhääleta Rahvasteliidu liikmeks vastu.

Kaua aga puudus Ameerika Ühisriikide tunnustus, kus, nagu teada, seni Vene Nõukogude valitsus veel pole tunnustatud. Lõppeks 28. juulil 1922. a. anti meile ka Ameerika Ühisriikide tunnustusest ametlikult teada.

Sellega lõpeb ka Eesti rahvusvaheline poliitiline esimene ajajärk, mis möödus tunnustuse saavutamise tähe all.

Eesti oli täiskasvanud rahvusvaheliseks subjektiks tunnustatud ja tema vaba arenemise vormilised takistused kadunud.

Seda usaldust Eesti elujõusse oleme suutnud tõestada kogu oma kümneaastase suure arenemise jooksul.

Kaitseliidu osa spordi üldliikumises.

Kaitseliidu töö kehakultuuri alal on praegu võtmas järjest laialdasemat ja seejuures ka süstemaatilisemat kuju. Edaspidisel organiseerimistööl on kahtlemata tagajärgi andvateks näiteks kursused, mis praegu Tallinnas korraldusel kõigi malevate parematele sportlastele. Neil kursustel on kokku üle 30-ne mehe, kellele asjatundjate õpetajate poolt antakse lähemat juhatust rohkemalt harrastatavate spordialade ja ka sportliku organiseerimistöe kohta. Kodukohtadesse tagasi jõudmisel peab nendes kursustel leiduma pärmil, mis annab uut elavust liikumisele.

Suusatuse kohta on juba märgitud seda osa, mida nim. ala üldliikumises kaitseliit on võitnud endale. Kuid ka muudel spordialadel on kaitseliidu spordiorganisatsioonid tõusmisel üldiste spordiorganisatsioonide kõrval. Kinnituseks sellele on juba senise kohta võimalus tuua mitu head näidet. Nii on Viljandis suuremaks üldiseks spordiorganisatsiooniks sealne kaitsemaleva spordiklubi, millesse koondunud enamuse selle linna spordiharrastajatest. Asja edu on seda enam tähelepanu vääriv, et nim. klubil on rida häid elujõulisi osakondi maakonnas ja ka need viimasedki on avaldanud väljapaistvat tegevust. Viljandi kõrval nooremana, kuid seejuures väga head edu lubavana on Tapa

malevkonna klubi, mis selles uues linnas samuti on kohalikuks suuremaks spordiorganisatsiooniks.

Ei ole rohke ennustada, et lähema aja jooksul sääraste kaitseliidu spordiklubide arv spordi üldliikumise keskustena veel suureneb. Ei saa kuidagi öelda, et meil üldiste spordiklubide arv praegu oleks nii suur, et see ei võimaldaks ja tarvilikuks ei peaks uute klubide tekkimist. Just vastuoksa — sisemaal on küllalt paiku, kus spordiorganisatsioonid puuduvad, ja sel alal on kaitseliidul tema ülesannetes kuuluva kehakultuuri harrastamisel küllaldaselt tööd.

Uute ja ka paljude praeguste kaitseliidu spordiklubide tegevuse elustamiseks vajab kaitseliit eestkäit juhte. On õige kindel, et maakondades, kus kõikjal on küll kaitseliitlasi otsekoheselt, puuduvad aga vastavad juhid kaitseliidu spordiklubide tegevuse tarvis. Kohapealsete juhtide olemasolu ja nende suurem arv on esimene tarvidus tagajärjekaks tegutsemiseks. Sportlasi endid leidub palju enam ja kui need otsekohe puudukfidki, siis on spordiharrastajate leidmine võimalik igast kaitseliitlasest. Juba seni on kaitseliidu kaudu Eesti spordile leiutatud rida jõude. Sellel alal on kaitseliidul märkimisväärseid teeneid. Kui kõnelda väljapaistvate meeste, s. o. suursportlaste, otsimisest, siis on see kül-

lalt omapärane jaht. Meieni on Ameerikastki ulatunud teateid, kuidas seal näiteks mõni poksimanager otsib kogu riigist meest, tundmatut, kellest võiks tõusta maailmameister. Mõistetavalt on kaitseliidu kehakultuurile tarvilikum, et tal ei oleks kümme rekordimeest, vaid selle asemel 10.000 kaitseliitlast, kes aktiivse sportimisega on enam kohased oma kohuste täitmiseks. Seejuures ei ole alahinnatavad ka üksikud kaitseliitlastest suursportlased, kes on kui mitte muuks, siis vähemalt eeskujuks noorematele ja sinna juure oma ala perfektsed tundjad. Suursportlaste n. n. üleproduktiooni ei peaks kaitseliidu kehakultuuri liikumises kuidagi karta olema, sest üldine aktiivsportlaste ja suursportlaste arv on võrdlemisi proportsionaalselt suhtuv ükssteisesse. Tuhandest keskmiselt võetud aktiivsportlastest ei tõuse iialgi, ka parematelgi oludel, sada suursportlast, kuid 100.000 aktiivsportlase kohta on mainitud suursportlaste arv küll võimalik juba loomuliku arengu tulemusena.

Spordialasid, millel kaitseliit praegu astumas esimesi samme, on raskejõustik. See termin on laenatud sakslastelt ja omapärase kõla juures ühendab see nimetus peaaegu kunstlikult mitu spordiala: tõstmise, maadluse, poksi, kõieveo j. m. Esimese kolme ala iseloomustavaks omaduseks on, et võistlejad nendel aladel jaotatakse mitmesse klassi, mille juures aluseks võetakse võistlejate kehakaal. Kujutus raskejõustikust, kui iseäranis „raskest“ spordialast, ei ole mõistetavalt kõigiti paikapidav.

Ei puudu asjatundlikke arvamisi, et eestlastel on erilisi tõuomadusi, mis eriti sobivad ja tagajärgi andvad on just raskejõustiku harrastamiseks. Igale teatud on eestlaste edu maadluses, milles oleme maailma esimeste rahvuste hulgas. Maadluse alal on väga võimalik meil leida ürgtalente sisemaalt, mehi, kelle kehaehitus on maadluseks eriti sobiv. Juba praegu on äratanud kõnelusi nüüdsetel kaitseliidu kehalistel kurstustel olev mees, kellest loodetakse väljapaistvat maadlejat. Ta on oma kodus olnud Martin Kleini õpilane. M. Klein tuli teatavasti Stokholmi 1912. a. olümpiamängude maadlusvõistlustel soomlase Asikaisega poolöödpäeva kestnud matschi järele võitjaks ja sama Klein on mehele juba mõndagi õpetanud. Praegu õpetab meest Tondil A. Ohaka. Pealegi on see „lootus“ raskekaallane, mis tähtis seepoolest, et meil häid raskekaalu maadlejaid on vähe.

Tallinna maleva esimesed maadlusvõistlused peeti möödunud nädalal ja neile on järke oodata ka teistes malevates. Üleriiklikud kaitseliidu esivõistlused raskejõustikus olid esialgu ette nähtud koos talispordi võistlustega Rakveres, kuid on nüüd viimastest lahutatud ja peetakse hiljem. Võib loota, et ka raskejõustik võidab kaitseliidus endale hoo ja tulevastel üleriiklikkudel võistlustel näeme mehi, keda n. ö. ei-miskist on materialiseerinud kaitseliidu spordiorganisatsioonid.

Toomas Kivi.

Jooni Norra sõjaasjanduse ajaloost.

Norra kroonprints Olaf (hiljuti kihlatud Rootsi printsessi Marthaga) suusatamas. Pilt kujutab printsi, kes teenib sõjaväes leitnandina, võtmas osa väeosadevahelisest suusavõistlusest.

Nagu teada, ühendas kuningas Harald Kaunispea (Haartager) aastal 872 (pärast Kristust) Norra üheks riigiks. Norra on seitsaadik püsinud kuningriigina —

kaua aega liidus Daaniga (umbes a. 1400—1813) ja liidus Rootsiga (viimast korda ja lühemat aega a. 1814—1905).

Norra kuningriigil on ikka olnud oma sõjaasjandus, mille ajalugu võidakse hakata arvama aastast 1000. Aga juba enne seda aega oli iga vabana sündinud mees sõjamees. Kuid alles kuningas Haakon Hea ajal, umbes aastal 950, korraldati riigi sõjaasjandus seadusepärast „Leding’ite“ kujul.

See riigi esimene sõjavõimukorraldus sündis nii, et kuningas Haakon Hea jagas maa piki rannikut Götajõe altates (too jõgi moodustas siis riigi lõunapoolse piiri) Holågländet’ist saadik 309 ringkonda, niinimetatud „Skibredere’sse“ (=laevkonda). Laevkond pidi ulatuma nii kaugele sisemaale, kui kaugele lõhe mööda jõgesid üles ujus. Iga laevkond pidi ehitama, meestega ja moonaga varustama ühe sõjalaeva ehk „langskib’i“ (=pikklaeva), nagu neid kutsuti.

Kuningal oli võim mobiliseerida pooled ledingeist — niinimetatud „halv almenning“ (=„pooled mehed“ — pooled kõigist ledingi meestest) —, et minna välismaile vikingiteekondadele, nagu siis oli viisiks. Norralased läksid heameelega lõuna ja lääne poole — Skotlandi, Iirimaale, Normandiasse, Hispaaniasse, Vahe merele Konstantinopolini ja põhja poole Jäämerele ja lääne poole ookeani mööda Islandile ja Gröönimaale ja Ameerikasse, mille norralane Leif Eriksson esimesena leiutas a. 1000.

„Hel almenningi“ (=leding kogu meeskonna) oli kuningas õigustatud kutsuma relvastatuna kaitsesõtta. Kui vaenlane tuli maale, võis kuningas kutsuda ka „mand av huse“ (=mees majast), mis tähendas, et igamees, kes suutis kanda relva, pidi kogunema relv käes.

Kaitse oli siis kolmejaoline, nii nagu Norra sõjaasjandus on tänapäevgi korraldatud kolmeks jaotamise põhimõtte järel.

Leding-salkade kõrval oli ka teisi salku, nagu kuningas õuevägi „Hirdi“ jne.

Sõjavägi oli peaaesjalikult majutatud rannapiirkonda, kust ta siis välja läks. Salgad kuulusid peaaesjaliselt jalgväkke. Natuke oli ka ratsaväge.

Oli ka mõningaid kantse, nagu Sarpsborg, millele oli pannud aluse Püha Olavi (aastal 1030), Soerresborg Bergeni juures, Vardöhus j. t.

Kui vaenlane ähvardas maad, oli ledingite kokkutsumiseks võetud tarvitusele niisugune praktiline viis, et tundri kiingastel süüdati põlema suured märgutuled. Lugu jutustab, et „sõjaväe hälinkutse levis 7 päevaga lõunapoolseimast märgutulest põhjapoolseimasse ringkonda Haalågalandis“.

Laevkondadele toimetati käsud edasi märgupulga abil. Märgupulk viidi talust tallu ja märgupulga vastuvõtja oli kohustatud selle kohe toimetama edasi.

Leding oli omal ajal parim korraldus, kohandatud maa omapärasele laadile ja ta naabermaasuhetele. Ledingi võim oli see alus, millele tuges Norra rahva — siis ainult ¼ miljonit inimest — riigivõim Põhja-Euroopas.

Aga leding lagunes aegamööda. Sellele aitasid kaasa mitmed põhjused, mida siinkohal siiski ei puuduta.

Sõjaväe lagunemise algust võidakse arvata 18. jaanuarikuu päevast 1628. a., mil kuningas Kristjan IV andis määruse sõjaväe uuesti korraldamise kohta. Nii uuesti korraldatud sõjaväes on möödunud 300 aasta jooksul tehtud mõningaid muudatusi alalise sõjaasjanduse arenemise, muutunud sõjapoliitiliste ja majanduslikkude j. t. olude mõjul.

Norra sõdurid vikingite ajajärgul (600—850), millistena neil oli lahinguid melegi esivanematega.

Aga tänapäevgi veel on mõne Norra rügemendi lipul tollest aegjärgust päritud nimesid, mil armee eriosad võitlesid edukaid ja vahvaid võitlusi mõnikord kaugel väljaspool Norra radasid ja niisugustegi vastaste vastu nagu oli Kaarel XII.

Sõjavägi on neil aastail kaitsenud maad ja tal on olnud suur rahvuslik, poliitiline ja kultuuriline tähtsus. Ta on ikka olnud rahvuslik sõjavägi, maa omade poegade moodustatud.

Norra sõjaväkke kuulub praegu muuseas: 17 jalgväerügementi ja 4 iseseisvat jalgväepataljoni, 3 dragunirügementi, 3 väljasuurtükirügementi ja 3 iseseisvat mägestikupatareid, inseneri-, intendantuuri-, sanitaar-, loomaarsti- ja voorisalgad. Need salgad on jagatud 6 divisjoni. Peale selle on veel sõjaväe lennusalgad ja kindluse kahurvägi, mis ka kuulub maakaitseesse. Maakaitsele on oma peastaap ja oma kindralkomandant. Kaitseosakond (=ministeerium) ja ta pealik, kaitseminister on ühised maa- ja merekaitsele.

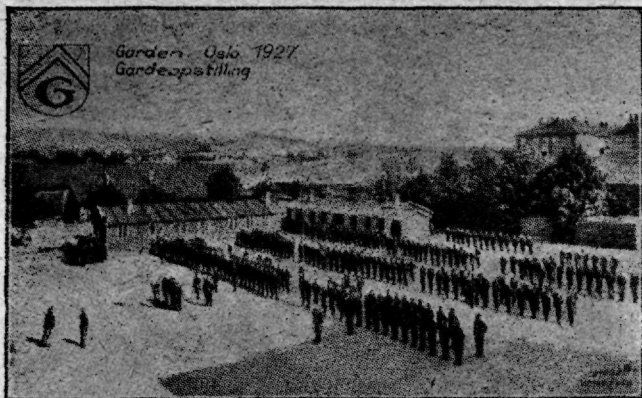
Puudutan veel mõne sõnaga Norra laevastikku. Leding kandis, nagu see oli loomulikki, oluliselt maa- ja merekaitse iseloomu. Ta võitles merel kui ka maal. Eriti 13. ja 14. sajandil lagunes ledinglaevastik üha oleneedes sellest, et kahureid hakati tarvitama ka laevadel, mida oli vaja ehitada endistest suuremaks ja kõlbulikumaks.

Kuningas Kristjan III tuleb pidada laevastiku uuendajaks. Kui Norra oli ühenduses Daaniga, oli ühisriigil ühine laevastik. See oli mõlemate riikide ja nende sõjavägede ühendavaks sidelüliks. Seevastu oli Norral oma laevastik, kui ta a. 1814—1905 oli ühenduses Rootsigaga.

Norra-Daani laevastik oli omal ajal tubli merejõud. Juhitud kuulsate meresõjakangelaste poolt, kellest eriti tuleb nimetada norralasi Kort Sivertséni ja Peter Tor-

Norra suusasõdurid aastast 1807—14.

Norra rahvaskaardiväe paraad Oslos.

denskjoldi, sooritas laevastik hulga hülgavaid kangelastegusid.

Rootsiga ühenduses olemise ajal ja ka pärast seda on Norra laevastik jäänud sõdadest puutumata, kuid ta on muuhulgas maailmasõja ajal sooritanud õige raske ülesande Norra erapooletuna säilimise heaks.

Norra laevastikku kuulub praegu muuseum: 4 rannikusoomuslaeva (igaihe kandvus umbes 4000 tonni), meeskond umbes 250 inimest, kiirus 17 sõlmevahet, relvastus 2 21- ja 2 15-sentimeetrist kahurit, 2 kahurvenet, 10 miinilaeva, 3 hävitajalaeva, umbes 25 torpeedovenet, umbes 6 veelust laeva ja erilisi teisi laevu. Laevastikul on selle kõrval oma lendurkond, mereväe staap ja kindralkomandant.

Kui maakaitsevõime vaadelda niisuguseina, millised nad on olnud sajandite veeredes, ja arvustada neid maa olude ja ta üldise seisukoha valgustusel, siis saab mulje, et Norras on nagu muilgi mail olnud aegjärke, mil maakaitse on olnud kõrgel arenemistasapinnal ja maa ajaloos olnud parimaid arenemisaastaid.

Üks naine.

Pole enam haruldus, et mõni naine kui vaimliselt nii kehaliseltki ületab „keskmise“ mehe. Leidub naislendureid, kes püstitanud rekorde, leidub naiskubernere, naiskapteneid, naisi kantslites, naisi olümpiamängudel ja last not least naisi Nobeli auhinna omanikena.

Sigrid Undset on nimi, mis praegu kogu maailma huulil, kuid ühtlasi nimi, mis juba aastaid norralaste jumaldamise objektiks. On selles midagi kummalist, et Nobeli auhind kirjanduslikul alal langeb juba kolmandat korda norralasele? Vaevalt. Kuid veel vähem paneb imestama, et tolle auhinna saavutus Sigrid Undset. Juba aastaid mainiti teda esimeste kandidaatide hulgas ja kogu Norra oli kindel, et kord jõuab aeg, mil Undseti teeneid vääriks hinnatakse. Kui jõudis pärale sõnum norralaste soovide täitumisest, juubeldas sellest kogu rahvas — vahest kõige vähem Sigrid Undset ise, kelle kodu aknail Lillehammeris süttisid siis põlema küünlad: põhjamaaine rõõmu ja pidu avaldus.

Ka Sigrid Undseti soontes voolab Daani ja Norra segaveri — kombinatsioon, mis juba korduvalt on osutunud maailma kunsti rikastavaks teguriks. Ta sündis kaunis ja uhkes majas Kallundborgi platsil, majas, mis juba aastasadu kuulus ta ema suguvõsale. Kuid isa, arkeoloog Ingvald Undset, kuulus ehtsaimasse Norra talupoja perekonda. Sigrid ise istus peale isa surma mitmeid halle, üksluisid ja romantikat tapvaid aastaid kontorilaua taga. Seal õppis ta tundma praegusa noorsugu, kes võitleb ja keeldub ning kannab oma väikesi muresid ja rõõme sama uhkesti kui endisaja rüütlid.

„Proua Martha Oulie“ oli raamat, mis sundis pöörma tähelepanu sellele noorele naiskirjanikule raskete hallide silmade ja imekaunite juustega, kelle keha oli sihvakas, elastiline ja puusadeta kui noorel poisil. Juba

sellest esimesest raamatust kõneleb ta poolehoid katoliiku kirikule.

Asjata oleks süveneda siin Sigrid Undseti teostesse. Neid on küllaldaselt käsitatud.

Sigrid Undset elab endiselt oma elu, vaikselt, endasse süvenenult aastasadu vanas talus. „Puhtas toas“, kadunud isa vanaaegse suure kamina loogid sünnitaval salapäraseid valguse- ja varjumänge, seal püsib veel kesk-aegse müstifitsismi ja suurतालuniku kõikumatu võõrastevastuvõtlikkuse vaim. — Ja aias õitsevad lõhnavad roosid ja haruldased lilled, mille istutamiseks Sigrid Undset pidi kõrvaldama 10.000 koormat kive. —no.

Sigrid Undset noorpõlves.

Inglise laevastik.

Aastasadu on Inglismaa valitsenud merd ja meriteid. Napoleoni sõdade järele, läinud aastasaja algupoolel, kõneldi Inglismaal, et Inglise laevastik tuleb ehitada kaks korda nii tugev kui lähim järgmine — ja tõepoolest ehitati iga Prantsuse laeva kohta kaks sama võimsat Inglise laeva.

See asjade seisukord ei võinud siiski kauaks jääda niisuguseks ja juba sama sajandi teisel poolel korvati see väide niinimetatud „Two Power Standard“-suhtega, mille järele Inglise laevastik pidi oma võimsuses vastama kahele järgmise merevõimu laevastikule ühtekokku. Ja sajandi vahetusel, mil Saksa kasvas üha võimsamaks ja ta laevastik suurenes samas suhtes, oli vaja juba hüljata seegi Inglise merepoliitika põhimõte. Tõsi küll, Inglise laevastik oli maailmasõja ajal veel 1½—2 korda suurem kui Saksa oma, sest ümberpiiratud Saksa sai vaevalt veel ehitada laevu, — aga ühtaegu kasvasid Inglismaa liitriikide laevastikud suure hoo-

Admiral Jellicoe, kuulus maailmasõja ajast.

ga. Pealegi ähvardas Põhja-Ameerika laevastik, millel maailmasõja järele olid tarvitada suurimad rahasummad, võita Inglise laevastiku. Nii oli varemmainitud a. 1921 45 võitluselaeva, 300 hävitajat ja 135 veealust, seevastu oli Inglismaal ainult umbes 30 võitluselaeva, 190 hävitajat ja 100 U-laeva. Ainuüksi ristlejate arvuga võitsid inglased veel ameeriklased.

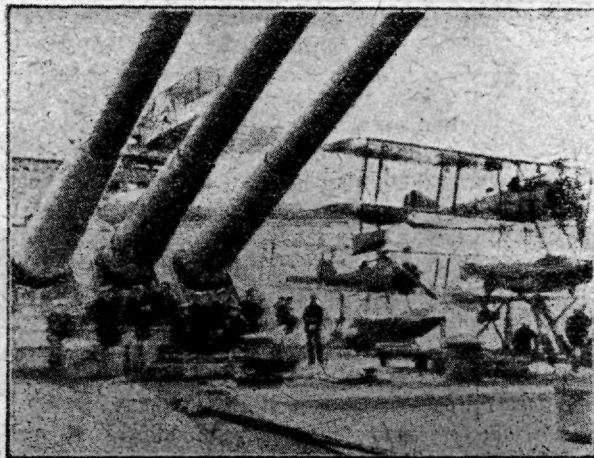
Washingtoni desarmeerimiskonverents a. 1922 muutis selle suhte Inglismaa kasuks, sest ühisriigid desarmeerisid selle konverentsi järele 30 valmis või ehitusel olevat liinilaeva

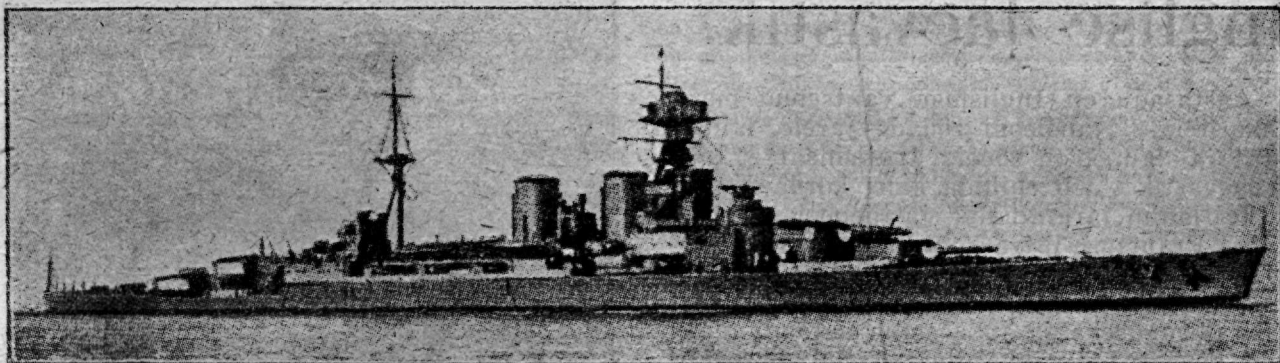
Inglise merejalgväe sõdur täies varustuses.

ja lahinguristlejat, mis ühtekokku moodustasid umbes 800.000 tonni suuruse tonnistiku. Selle järele sai Inglismaa sama võimsa seisukoha kui Põhja-Ameerikagi.

Washingtoni lepingus ei määratud kindlaks ristlejate arvu ja selle põhjal ehitas Inglismaa peaaegu ainult neid, nii et tal nüüdki on ristlejaid palju enam kui ta võistlejal.

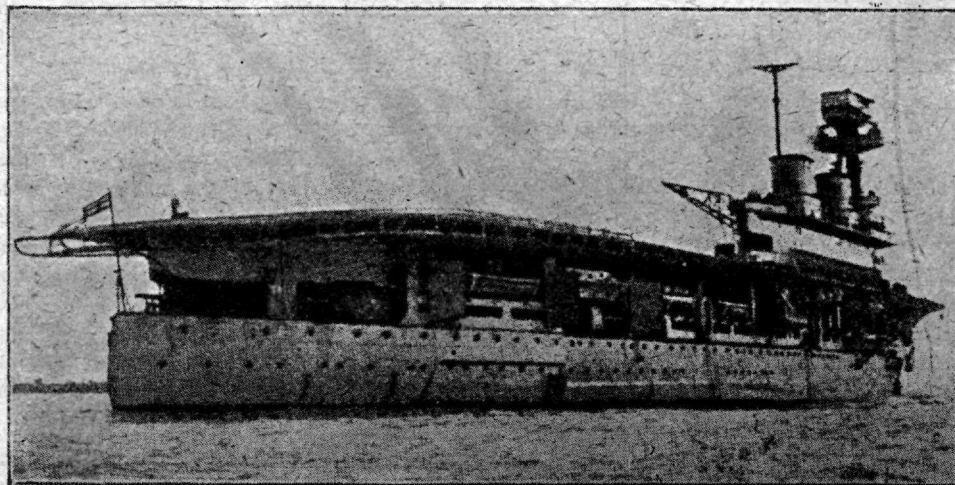
Hiielasuurtükkide varjus.

Maailma suurim sõjalaev „Hood“.

Praegu on Inglise laevastiku koosseis järgmine: 16 liinilaeva, umbes 530.000 tonni kandvusega, 4 lahinguristlejat 145.000 tonni, 62 soomuristlejat 420.000 tonni, 3 monitoori (rannasoomuslaevad raskete kahuritega ja mis sõidavad ainult 3 meetri sügavuses) 22.000 tonni, 7 lennukite emalaeva 150.000 tonni, 18 erilist suurt hävitajat 31.000 tonni, 161 harilikku hävitajat 190.000 tonni, 68 veealust umbes 70.000 tonni, 8 miinipanijat 15.000 tonni ja 13 hävitajaist ümber ehitatud laeva 17.000 tonni, 57 miiniotsijat 50.000 tonni, 29 söomustamata ristlejat (sloops) 38.000 tonni, 16 kahurivenet 9.000 tonni kandvusega, suur hulk valvelaevu, igasugu kooli- ja erilaevu, mis osalt on ehitatud ümber vananenud sõja- või kaubalaevust. Admiraliteedi alalises teenistuses on üksinda 39 õliaurulaeva umbes 140.000 tonni kandvusega. Koolilaevadena tarvitatakse praegu vanemaid ristlejaid ja monitoore.

Korralikkude lahingulaevade, mida otsekohe võidakse tarvitada sõja otstarveteks, kandvus on umbes 1,7 miljonit tonni. Kui arvata juure admiraliteedi eri- ja abilaevad, siis tõuseb see summa umbkaudu 2 miljoni tonnini.

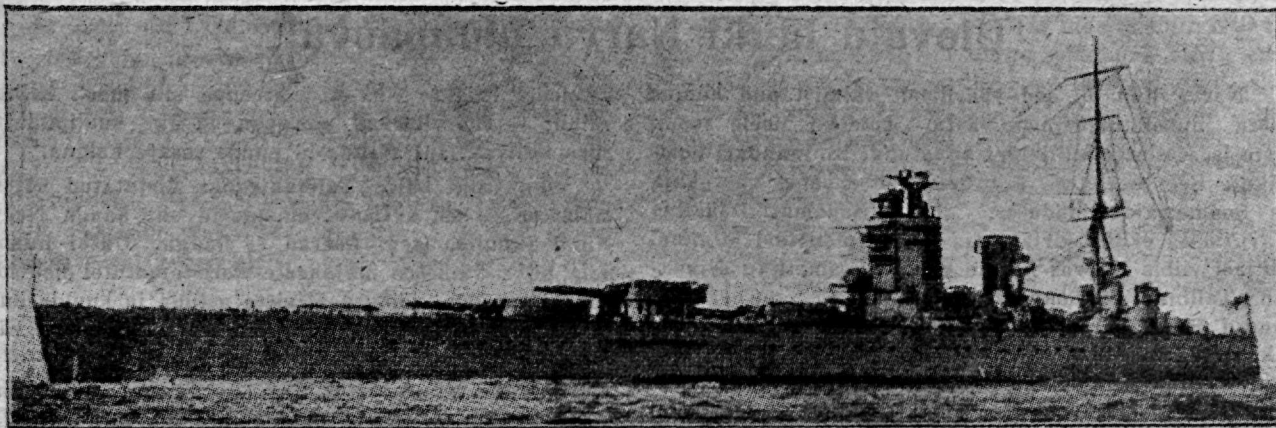

Inglise lennukite emalaev, mis võib pardale võtta 40–50 lennukit.

Erilaevaklasside kohta võib öelda järgmist. Suur hulk liinilaevu (Battleships) on võtnud osa maailmasõjast, ainult 2 uusimat, „Nelson“ ja „Rodney“, on ehitatud pärast sõja-aastaid ja nende juures on kasutatud sõjakogemusi. Nende kandvus on 40.000 tonni ja neis on 9 rasket 40,6 kaliibrilist kahurit kolmes üksteise järele laeva keula asetatud tornis, 12 torpedokaitsekahurit tagalaevas ja 18 õhukaitsekahurit. Laeva liikumiskiirus on 23,5 merepenikoormat tunnis, suurim küljesoomus on 35,5 sm paksune, kolme soomuskorra paksus on 15,2 sm, meeskonna liikmete arv 1400. Miinide ja torpedode vastu kaitsevad laevade piki liikuvad „schotts“.

Lahinguristlejate klassi kuuluvaid laevu (Battlecruisers) on Inglismaal ehitatud üksinda pärast sõda, „Hood“-nimeline laev, mis on varustatud 8 raske 38-sentimeetrilise kahuriga ja sõidab 32 sõlme kiirusega, küljesoomus on 30,5 sm ja kaks soomuskorda kokku on 7,6 sm paksused. Selle ristleja masinajõud on suurem kui ühelgi ristlejal maailmas — 157.000 hobusejõudu. Ta meeskonna liikmete arv on 1480. „Hood“ on maailma suurim sõjalaev, ta pikkus on 261 meetrit, laius 32 m ja ta sõidab 10 meetri sügavuses.

Varustatud ristlejate klassis, mille kandvus Washingtoni lepingu järele ei saa olla suurem kui 10.000 tonni, on Inglismaal valmis 12 uut laeva ja kolm niisugust ristlejat ehitatakse veel. Nende varustuse moodustavad 8 rasket 20-sentimeetrilist kahurit ja mitu kerget kahurit, nende sõidukiirus on 30–32 merepenikoormat tunnis, aga nende nõrk külg on

Inglise linnilaev „Nelson“.

puudulik soomus, mis neid ei kaitse vaenlase keskkahurite vastu.

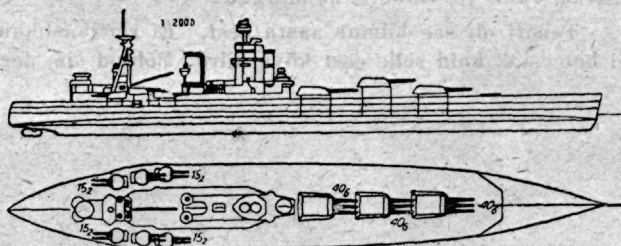
Lennukikandelaevade (Air craft carriers) hulgas ei ole Inglismaal praegu midagi uut. Niisugune 8000-tonniline laev, „Albatros“, ehitatakse Austraalia laevastiku pärast. Hävitajate vedajaid (Flotilla-leaders) ja hävitajaid (Destroyers) on Inglismaa pärast sõda ehitatud ainult kaks uut, mis vanemaist hävitajaist erinevad ainult suurema kiiruse poolest.

Veealuste laevade (Submarines) klassi on Inglismaa pärast sõda hankinud neli uut 1500-kuni 3600-tonnulist laeva ja 12 on veel tehas-tes. Veealune laev X 1, mis juha 1926. aasta lõpul oli valmis ja mille kandvus on 3600 tonni, on vist suurim sesse klassi kuuluv laev.

Teistesse laevaklassidesse kuuluvaid laevu on Inglise laevastikku ehitatud õige vähe uusi. Inglismaa merevõim onenab praegu ainult ta ristlejalaevastiku ülivõimust, millele sõja sūtides võidakse lisaks saada suurel määral varustatud kaubalaevu. Maailmasõjas pidasid niisugused laevad ülal Saksa kaubablokaadi ja tegid seega võitjate asjale suure teene. Ometi ei saa Washingtoni lepingu järele uued ristlajad olla üle 10.000 tonni ja sellesuuruseid laevu võidakse ehitada võrdlemisi lühikese aja jook-sul. Kuna nende arv on olenev ainult tarvi-tada olevast rahast ja Põhja-Ameerika ühis-riigel on teda rikkalikult tarvitada, siis ähvar-dab Inglise merevõimu suur hädaoht: Saksa võistleja asemel, kes maailmasõja ajal peaaegu hävines, on talle kasvanud uus võistleja Põhja-Ameerika laevastikus. Washingtoni leping ei ole maailmast võinud kaotada seda võistlust ja tulevased aastad näitavad, kas suudab Inglis-

maa säilitada kaua oma kohta maailma esi-mese merevõimuna.

Siiski ei tule unustada, et tõeline merevõim ei olene ainult laevade arvust. Nende laevade asetsemispaik ja mõned strateegilised tegurid — maa maateaduslik asend, ta sadamad ja kindlused, söe- ja õliasukohad, ta asumaad, ta kaubalaevastik, — kõik need tegurid mõjuta-vad oluliselt meresõda. Ja lõplikult on inimene ise peategur igas võistluses. Kõigis mainitud suhteis võidab Inglismaa võistlejana: temal on kõige enam asumaid, suurim kaubalaevastik ja mitmekülgsed meresõja kogemused, mida prak-tikas edendab eriline isikkond.

Läbilõiked linnilaevast „Nelson“.

Teisest küljest on Inglise laevastiku üles-anne üsna raske, sest ta huvid on laiali üle kogu maailma ja emamaa ise on jäetud täiesti mere-liikumise kaitse alla. Sõjas püsib või langeb Inglismaa ühes oma laevastikuga. Seda peab iga inglane silmas. Seepärast ei või Inglismaa ka rahulikult vaadata pealt teiste laevastikkude kasvamist suuremaks kui on ta enda oma: iga maa, kellel on suur laevastik, on tõeliseks häda-ohuks Inglismaale.

Ülevaid hetki Narva pidupäevalt.

Narva linn oli end vääriliselt valmistanud kümne aasta juubeli pidustuste vastu. Tuletati meele soomlaste ja eestlaste hulljulget sissetungi 18. jaanuari hommikul. See meeletuse fakt leidis otsekohest vastukaja ka Soome ajakirjanduses. „Hels. Sanomat“ läkitas ajaviitmata erilise kirjasaatja Narva pidustusi jälgima. Ühtlasi viibis Narvas Soome vabariigi ametliku esindajana Tallinna saatkonna I sekretär T. K. Snellman, tuntud Soome ärkamisaja tegelase, teadlase ja kirjaniku J. V. Snellmani pojapoeg. J. V. Snellmani mälestussammas on kujunenud akadeemilise noorsoo rahvuslike meeleavalduste kohaks, kus soomekeelne üliõpilaskond võitluses Soome keele ja meele eest uut jõudu kogub. Rootsi keelsete üliõpilaste palverännakute sihiks on tuntud luuletaja Runebergi mälestussammas.

Näis, et Narva linn oskas kõrgelt hinnata Soome diplomaatliku esindaja osavõttu pidustustest. Teda koheldi otsekohe armastuse ja soojusega, väljendades temale kogu Soome rahvale pühendatud tänutundeid.

Kuid ka veel teise külalise osavõtt andis pidupäevale enam ilmet: Jaan Tõnisson, kelle nimi ei vaja mingeid kommentaare, viibis neil päevil Narvas, sütitades oma kõnedega kuulajate meeli.

Pidustuste algpunktiks oli öieti Narva-Jõesuu, talvisel ajal õndsana und uinuv suvituslinnake.

Päikesepaistelisel kirkal talvapäeval libises mitu nagisevat rege mööda maanteed Jõesuu poole. Hobused aurasid, kalliskividena särasid lumehelbed ning soojadesse reisikasukatesse mähitud matkajad andusid talvise rahu ja vaikuse naudingule.

Teisiti oli see kümne aasta eest. Ei reisikasukaid, ei hobuseid, kuid selle eest kõva kiire. Polnud siis aega

vaadelda looduse ilu, ei valitsenud siis meeli hellitav vaikus — närvitsevad püssipaugud ja kuulipildujate surmakülvav laul asendasid puude tasase kohina.

Siin Riigi küla. Tuletähtedega kirjutatud kõikide mälestusse, kes 1919. a. suundusid siit kaudu Narva. Nüüd rahulik. Isegi koerad ei haugu. Ühtki inimest pole näha väikeste majakeste koristamatutel hoovidel. Kui oleks aega, võiks vast sisse astuda ja kuulda huvitavaid mälestusi. Kuid kahju on soojast kasukast välja tulla. (Kui teisiti oli aastat kümme tagasi!)

Narva-Jõesuu. Ilus, lai tee tiheda männimetsa keskel. Siin sõjaaegne haigemaja, kus hiljemates lahingutes haavatud ravimist leidsid. Ka siin vaikus. Tänavana nurgal paar vene riietuses eite, venekeelne jutujamine kostab juba kaugele. Mahajäetud nurk, tundub. Kuid aktus „Kalju“ saalis kõneleb teist keelt.

Täis. Eestias väljajäänud kuulajad, lapsed ja koerad. Saal aurab sadadest inimestest. Alevivanem Konga, hallpäine, kuid nooruslikult värske, avab päevakohaste sõnadega aktuse. Jaan Tõnissoni sädemeid pilduv kõne haarab kuulajad, kes südamest ühinevad kõneleja sõnadega Eesti ja Soome sõdurite julgest koostööst vabadussõjas. Olles soojendatud neist sõnadest, oskab publik Soome esindaja Snellmani kõnetooli ilmumisel tervitada teda mürisevate kiiduavaldustega.

Pikk, kõhetu, kuid näojoontel vana kultuuri pitsat — sarnane on saatkonna sekretär Snellman. Tema sõnad vennasrahvaste armastusest üksteise vastu, tegudest, mis sõda on tõendanud, ning soovid tulevikuks — endiselt kanda rinnas venna armu — leiavad meelega sattunud kuulajaskonnas soojimat poolehoidu. Jälle ovatsioonid, mis lõppeda ei taha.

Soome vabatahtlikud Tallinna sadamas jaan. 1919.

Nüüd tõusis kõnetooli veel kord Jaan Tõnisson, kelle sõnadele: „Hüüdke Soome rahvale, riigile ja siinsele esindajale ning neile Soome poegadele, kes meid aitavad, kolmekordne elagu!“ järgnesid tormilised, üksteist ületavad „Elagu!“ „Hurraa, soomlased!“ hüüded.

Kuna aktus Soome esindaja osavõtu tõttu kujunenud oli hõimupäevaks en miniature, sobis konsul Slööri Eesti Ingeri seltsi nimel öeldud tervitus hästi sellesse raamistikku.

„Omal ajal,“ ütles elatanud õpetaja, „lootsid ingerlased vabadussõjast ka oma vabaduse päeva koitu. Kuid ainult osa pääsis vabadusse. Teine osa ootab traataia taga ja loodab, et ometi kord avaneb tal võimalus ühisest, suurest Soome hõimude peost osa võtta...“ Kuna kuulajate hulgas palju ingerlasi, kuuldus siit ja sealt vaikset nuuksumist ning mõnigi mees pühkis vargsi silmanurka...

*

Narva vaibus juba hämarusse, kui külmetanud matkajad talle uuesti lähenesid. Kuid 10 a. eest oli veel hämaram, kui esimesed sõdurid eeslinna saabusid. Nüüd sõidame vaid mõnest ilmsüütust talupoja koor-
mast mööda, siis vingusid nurga tagant kuulid...

Kell 5.30 p. l. algab raekojas pidulik linnavolikogu istung. Teiselaadiline oli „istung“ kümne aasta eest!

Auvõrastena ka need mehed, kes tol ajal sisse tormasid. Siin kooliõpetaja smokingis, naerata, rõõmus, siin mõned ohvitserid, kolm täni õlal, siin ka hulk tõsiseid, surmtõsiseid mehi, kel pole nähtavasti ununenud sõjakaegsed kannatused.

Linnapea tuletab meele endiseid aegu, jutustab enamlaste ettevalmistustest. Just eelpäeval korraldanud nemad erakorralise valve tänavatele: iga viie sülla taha, patrull, ühtki inimest läbi lasta! Hirmuga ei julenud kodanikud oma korteritest tänavatele tulla. Kuid var ti tormasid sisse hulljulged Soome vennad Eesti kooliõpilaste pataljoni sõdurite juhtimisel ning meeletus paanikas algas põgenemine. Sõnadega: „Kummardan sügavasti teie ees!“ tänas kõneleja Narva vallutamise eest osavõtnuid, kes seal viibisid. Neile sõnadele vastas üks tegelik lahingumees — kahjuks ei tea ta nime — kes toonitas fakti, et õieti esimest korda täna Narva linn oma päästjaid. Kas ei kostnud neist sõnadest kibedust...?

Saabus õhtu. Narva kogunes veel kord kokku, et viibida mõtetes möödunud aegade juures. Kuid Jaan Tõnissoni kõne väljendas usku tulevikku ja sumbutas väikesed mured. Ning saatkonna sekretär Snellmani ähvardasid ovatsioonid oma alla matta. „Elagu Soome velle!

Uputus Narvas ei taha ega taha väheneda. Nagu selgub, on tänavune uputus, mis seal tekkinud jõe jääumistuste tõttu, suurem kui seda seal nähtud viimase saja aasta jooksul. Siin mõned iseloomustavad pildid uputusest.

Ülal vasakul: Jõgi on piiranud maja, mille ümber muidu pole vett iial näha. Ülal paremal: õu on muutunud jõeks ja laev seisab koplis... All: mittemeetrilised silla sambad vee all.

Kas olete lugenud

„KAITSE KODU!“
tellijate vahel loosi-
tavate võitude nime-
kirja

leheküljel nr. 82?

Uuendage veel täna tellimine!

Elagu!“ kostis sadadest suudest, väljendades familjäärse „velled“ sõnaga seda usaldust ja usku sõprusesse, mis pesitseb ka kõige külmema eestlase hinges. Kaunimaks hetkeks kujunes Narva lahingu kaasateinud ltn. Friedentali sõjamehelik tervitus Soomele „Narva poiste“ nimel. Ulatades käe sekretär Snellmanile, surub ta seda tugevasti ja palub seda käesurumist edasi anda kõigile soomlasile, kuid eriti neile, kes Narva all tulle tormasid. Eesti sõdur ja „Suomen poika“ käsi käes — sümboolne pilt, meelt haarav ja sügavalt liigutav. Peale hetke kestnud vaikuse — tunded ei kõnele! — puhkeb ovatsioonide torm... Võimsalt langevad sellesse orkestri tervitusmarsi helid. Unustamatu silmapilk!

Kindral Tõnisson, vabadussõjaaegne Põhja väerinna juht, annab aplausidest saadetud kõnes lühikese ülevaate Narva vallutamise tähtsusest. Kiire linna

vallutamine tõstis tugevasti meie sõdurite meeleolu, hoides ära suurema verevalamise ja päästes Ida-Virumaa enamlastest röövimistest. Narva võtmine tõmbas ka välisriikide tõsisema tähelepanu Eesti peale. „Jäägu Narva meile ikka selleks kõikumata kantsiks, mis kaitseb Eesti meelt ja Eesti keelt siin vabariigi idapoolisel piiripunktil!“

Järgnevad veel linnapea südamlikud tänusõnad Narva kodanikkude nimel kõigile neile noorile nii Soomes kui ka Eestis, kes vabadusvõitlusest ennastsalgavalt on osa võtnud. Juh. V. Sõerd laseb isamaalises vaimustuses Eestit elada, kasvada ja õitseda ning ülevasse meeleolu sattunud rahvas laulab võimsalt „Mu isamaa, mu õnn ja rõõm!“

16. jaanuari õhtu kujunes narvalaste kauniks rahvuslikuks meelevalduseks, mille mälestused veel kaua virgutavad tööle isamaa kasuks ja rahva õnneks.

Üks ilus ja harilik talvepilt: laskmine lumises metsas.

Hõljuv inimene.

Langevarjude osa tänapäeva lennuasjanduses.

Langevarju-hüppe kolm momenti. Ülal — lennukist väljumine. Keskel — hüppaja on lennukilt lahkunud, langevari hakkab avanema. All—hüpe on sooritatud.

Põhjavajuva laeva reisijal jätkub küllalt aega, et enam-vähem rahulikult kinnitada endale päästevöö külge ja hüppata vette, kui seda nõuab hädatarvilikkus. See pole võimalik õhukatastroofi korral... Draama õhus hargneb alati pöörase kiirusega, selle kestvust arvatatakse sekunditega... Nende väheste kohutavate sekundite vältel peab lendur otsustama, mis tal enda päästmiseks teha vaja. Ta peab leidma endas küllaldaselt tahtejõudu, et otsustada hüppata lennukilt põhjatusse sügavusse, kuhu juba üks pilk harjumatu inimesele sellasel kriitilisel silmapilgul ajab hirmu peale.

Kui raske on sundida hüppama lennukilt alla, näitab järgmine juhus:

1924. a. augustikuus viibis Prantsuse lendur Kunz oma järjekorralisel lennul. Reisijaks oli tal kaasas tähtis isik, kes tegi elus teist korda lendu kaasa. Olles 1000 mtr. kõrgusel, hakkas Kunz oma kaasreisija Hohini soovil tegema vigurlende. Sealjuures sattus lennuk „pikeseesse“, kust teda polnud võimalik tuua välja. Sellest, mis edasi sündis, jutustab lendur ise:

„Juhise käepide ei töötanud. Veendudes selles, et lennuk on juhitavuse täielikult kaotanud ja langeb pöörase kiirusega alla, tundsin veidi närvilikkust. Nägin, kuidas kõrgus iga silmapilguga kahaneb ja meil jääb aparaadist väljahüppamiseks vaid mõni sekund üle. Järgmisena vilkus mõttes, kas läheb mul korda hoida alal rahulikku ja usaldusväärset tooni, sest ainult sellega võisin ma reisijat lennukist välja hüppama mõjutada.

Sel ajal istus viimane rahulikult, ilma kõrvale vaatamata ja ei märganud nähtavasti midagi iseäralikku. Tõugates talle külge, teatasin niivõrd rahuliku häälega, kui see mul korda läks, et on juhtunud katastroof ja et ta hüppaks silmapilk lennukist välja. Mootor oli seisma jäetud ja Hohini polnud raske mu sõnu kuulda. Ta päästis oma vöö lahti ja hüppas ettepoole, lüües pea vastu tagumist tiiva äärt. Löök oli sedavõrt tugev, et paiskas ta istmele tagasi. Nähes, et tal sel teel ei õnnestu lennukist välja hüppata, karjusin ma talle, et ta roniks lennuki tiivale. Vaheajal pidasin kogu aeg maad silmas, arvutades, kas jääb veel küllalt kõrgust hädaohutuks allahüppeks. Hohin tõstis jala lennukist välja, ronis vasaku tiiva tagumisele äärele ja tardus sellesse poosi. Karjusin talle mitu korda, et ta hüppaks. Hiljem kõneles ta, et ma olevat tema lennukilt alla tõuganud, kuid ma ise ei mäleta midagi. Silmapilk ja Hohin kadus lennukilt, järgnesin kohe talle. Ma langesin selg ees, lüües end hüppe silmapilgul vastu lennuki tiiba ja haarasin kohe langevarju rõnga ning tõmbasin mõlemate kätega sellest... Mu esimene mulje peale langevarju avanemist oli, et langemine on peatunud ja langevari ei lasku üldse allapoole. Hakkasin otsima Hohini ja nägin teda avanenud langevarjuga hõljumas. Temast allpool silmasin meie lennukit just hetkel, mil ta pörkas vastu maad ja põlema süttides tekitas enda kohale valge suitsupilve. Vaatlesin oma langevarju, mis hiilgas to-

redasti päiksepaistel ja tundsin täielist rahu... Üle-
elatud ärritusest, ülejõu karjumisest ja kiirest lange-
misest — ei suutnud ma vaid rahulikult hingata, kuid
kui jõudsin maapinnale, muutus ka hingamine täiesti
normaalseks. Peale maandumist jäin ma mõneks mi-
nutiks liikumatult istuma, tõusin siis üles ja korjasin
langevarju kokku. Hohin jooksis minu juure...“

Mis puutub eralennuasjandusse, siis on langevar-
jude kasutamise küsimus seal hulga keerulisem, kui
vast esimesel silmapilgul näib. Langevarju probleemi
lahendamine ei piirdu veel sellega, et varustada kõik
reisilennukid langevarjudega — võrdselt reisijate ar-
vule. Vaja on korraldada nii, et langevarjud ei oleks
reisil kasutuks bagaažiks, katastroofi korral oleksid
aga päästevahenditeks, millistele hukkumise silmapilgul
võib lootusi panna.

Selleks, et kasutada langevarju isegi rahulises
olukorras, on vaja kindlat iseloomu, osavust ja os-
kust... Peatingimus peitub selles, et langevarjuga len-
nukilt alla hüppates ei tõmmataks langevarju avavat
rõngast väljahüppe silmapilgul, vaid kolm sekundit
peale hüpet. Kõiki õhulinidel reisivaid langevarjude-
ga ümber käima õpetada, on võimatu... Veel raskem
on sundida hirmust haaratud reisijaid aeroplaani ka-
biinist välja ronima ja lennukipardalt alla hüppama...
Siit järgneb, et individuaal-langevari eralennuasjan-
duses olulist kasu tuua ei suuda. Siiski kõigist pääste-
vahendeist eralennuasjanduses lahti öelda, pole ka mõ-
tet. Vaja on oodata, mil meieaja õhutransport jõuab
astmele, mil muutub õhukatastroofide protsent tähtsu-
setuks ja lennukit kasutaja reisija julgeolek samal
määral kindlustatud oleks, nagu raudteel reisimisel.
Nii või teisiti, teadmine, et lennukil mahutuvad pääste-
vahendid, on küllalt tähtsaks faktiks publikus usalduse
äratamise mõttes lennuki vastu.

Küsimus seisab praegu selles, kas võtta tarvitusele
automaatselt avanevaid individuaal- või kollektiiv-lan-
gevarje, s. t. sellaseid, mida võib kasutada iga reisija

üksikult või niisuguseid, millega laskuksid alla kõik
reisijad korraga, kui lendur leiab selle nende pääst-
miseks hädavajaliseks olevat.

Viimast liiki langevarje meieaja lennupraktikas
veel ei tunta, olgugi, et viimasel ajal sellele küsi-
musele on rajatud mitu huvitavat projekti. Ühed soo-
vitavad ehitada lennuki kabiinidele lahtikäivaid põran-
daid või lagesid, teised — lennukile keret, mille küljest
võiks katastroofi korral eraldada kõik üleliigseks muu-
tunud osad, nagu: tiivad, mootori jne. ja kujundada sel-
lest langevarju, mis laseks hõljutades maapinnale rei-
sijate kabiini seal mahutuvate inimestega. Kõik see
on siiski tulevikuküsimus.

Sootuks teistsuguses olukorras on langevari sõja-
lennuasjanduses. Nii lendur kui ka sõjalennuki mees-
kond peavad kõigepealt langevarjuga ümberkäimises
välja õpetatud olema, sest olles varustatud langevarju-
dega, võib meeskond palju rahulikumalt ja teadliku-
malt läbi viia sõjalisi operatsioone, kui siis, kui tal on
teadmine, et katastroofi korral pole vähemagi lootust
pääsemiseks. Kahe „hävitaja“ vahelises lahingus, kus
harilikult üks hävitajaist põlema sütib ja alla kukub,
on langevari võidetud lennuki lendurile ainukeseks
pääsemislootuseks. Kõik see kõneleb langevarjude
tarvituselevõtu kasuks sõjalennuasjanduses. Käesole-
val ajal on Ameerikas ja paljudes Lääne-Euroopa ri-
kides lennukite varustamine langevarjudega juba ko-
hustavaks muutunud. Ameerikas kasutatakse kõige
laialdasemalt Irving'i langevarje; Inglismaa, kel pole
oma isiklikku langevarjutüüpi, kasutab samuti „Irvin-
geid“; Prantsusmaa peab praegu kõva võistlust pa-
rema langevarju konstrueerimises.

Iga lendur peab müdugi oskama langevarju ka-
sutada, kuid kohustavaks praktiliseks õppuseks lange-
varjudel allalaskumine pole veel saanud. Allalasku-
misi langevarjudel sooritavad ainult soovijad ja puu-
dust soovijaist pole. Ameerika Irving'i langevarjud
on pakitud erilistesse riidest ümrikkudesse, mis kinni-

Grupp pealikuid Rapla lendkoolist.

tatud lendurile ja teistele meeskonna koosseisu kuuluvale rihmadega selga. Enne tarvituselevõttu proovitakse iga langevari hoolsasti järele, mis seisab selles, et talle kinnitatakse külge 75 kg. raskus ja visatakse siis lennukist alla. Kui langevari proovi välja kannatab, pakitakse ta kokku ja saadetakse väeossa. Õppekursus langevarjuga ümberkäimises koosneb kaheksast laskumisest. Esimesel laskumisel asub õpetatav lennuk-biplaani alumisel tiival, hoides end kätega tasakaalus. Kui lendur arvab, et kõrgust hädahutuks allahüppeks küllaldaselt, annab ta õpetatavale märku ja see tõmbab tugevasti rõngast, mis ripub tema rinna. Rõngas on nõõri kaudu ühenduses ümbrikuga ja rõnga järsul tõmbel avaneb ümbrikus riba; õhk tungib ümbriku pilusse, täidab väikese langevarju, viimane aga surub ümbrikust välja pealangevarju, mis kiiresti õhuga täitudes kisub mehe endaga kaasa. Ülesvõtted, mis kinoaparaadiga tehtud, näitavad, et allahüppaja kunagi ei viivita, vaid otse instinktiivselt haarab rõnga järele, millest avaneb langevari. Teine laskumine nõuab hulga suuremat närvidepinget. Õpetatav, varustatud kahekordse langevarjuga, asub lennuki kabiinis. Kui aparaat jõuab tarvilisele kõrgusele, peatab lendur mootori, õpilane ronib kabiinist välja ja andes lendurile märku, hüppab alla, hoides rõngast käes. Samal silmapilgul annab lendur täie gaasi. Hüppaja ei pea tõmbama rõngast väljahüppe silmapilgul, sest samal ajal avanev langevari võib lennuki saba külge kinni hakata. Hüppajale soovitatakse lugeda kolmeni ja alles siis tõmmata rõngast, siiski näitab praktika, et närvilises olukorras jõuab peaaegu lugeda kolmeni imekiiresti ja siis on langevarju enneaegne avanemine paratamatu. Masendav on esimene netk. Silmapilgust, mil käsi tõmbab rõngast, möödub terve igavik ja kogu see vaheaeg puurib aju mõte langevarju korratust töötamisest... Käsi haarab langevarju tagavarapäästiku järele. Lõpuks ometi tundub tugev tõuge... langevari avanes. Laskumine vältab küllalt kaua, et laskujal oleks aega maandumisele mõelda. Tõuke tugevus, mis saab allahüppaja maandumisel tunda, on ligikaudu samane, kui kolme meetri kõrguselt allahüppamisel. Maanduda tuleb nii, et esimene tõuge käte ja jalgadega vastu võetakse, mitte mingil tingimusel peaga, mis võib tuua soovimatuid tagajärgi. Maandumisel peab maanduja laveerima, tõmmates nõõre langevarju ühest või teisest küljest, et mitte maanduda puude, ehituste või teiste takistuste otsa, mis maandumiskohal ette juhtuvad.

Langevarjuga allahüppamine on võimalik mitte vähema kui 100 mtr. kõrguselt. Viimaste aastate lennupraktikas on langevari näidanud üles määratud kasu. Langevarje on kasutatud lennukite rikete, põlemasütmiste ja terve rea teiste juhtumiste korral õhus, mil hukkumine lendurile paratamatuna näis. Lõpuks toome ühe huvitava juhtumise langevarjuga päästmisest.

Raskesti haigeks jäänud marssal Foch — liitlaste ülemjuhataja maailmasõjas.

Lugu juhtus Ameerikas 18. juunil 1924. a. tuntud lenduri Macready'ga, kui ta oli parajasti tagasilennul Dayton-Kolumbose liinil lennukil D. H. 4. Umbes kl. 10 öösel jäi tal Daytoni kohal järsku mootor seisma. Peale mõningate ebaõnnestunud katsete sundida mootorit töötama, otsustas Macready esialgu linna taha maanduda. Kuid sündsast maandumiskohta välja otsida polnud täielise pimeduse tõttu võimalik. Kõrgusemõõtja näitas 1500 mtr. Planeerides 1100 meetrini, katsus ta süüdata põlema lennuki maandumistulesid, kuid vaatamata kogu pingutusele, ei õnnestunud ka see tal. All pimeduses polnud võimalik midagi eraldada. Siis otsustas ta võtta tarvitusele viimase abinõu — hüppata langevarjuga alla... Päästes kinnitusvöö lahti, tõusis lendur kabiinis püsti, et veenduda, kas on täiesti vaba, siis jätkates ühe käega lennuki juhtimist, tõstis ühe jala lennukist välja. Ronides kabiinist tiivale, jätkas ta aparaadi juhtimist parema käega; korraga sel silmapilgul, kui ta tõstis ka teise jala lennuki pardale, kaldus ta keha sedavõrd ette poole, et lennuk sat- tus „pikesse“. Pidades meeles, et peale aparaadist lahkumist on vaja oodata kolm sekundit, enne kui tõmmata rõngast, viskas ta veel viimase pilgu langevarju vööle, et tuletada meele sellele asuva rõnga ligikaudset asendit — laskis siis käed lahti ning kadus lennukilt. Linnatuled, kadudes ja jällegi ilmudes lenduri nägemispiirkonda, tõendasid talle, et ta tegi õhus surmasõlme. Kolme sekundi pärast tõmbas Macready rõngast. Vaatamata sellele, et langevarju avanemiseni kulub ainult mõni sekund, näisid need lendurile pööraselt pikkadena. Vaheajal aga langes lendur pea ees allapoole. Lõpuks tõuge vastu õlgu tõendas, et langevari avanes. Silmapilk hiljem pörkas lennuk vastu maad ja süttis põlema. Macready maandus õnnelikult.

H. N—r.

Kuude

Maila Talvio romaan

Soome vabadussõjast. Soome keelest tõlk. L. K. (Järg 4.)

Kui Alma tahtis laste riideid põrandalt üles hakata korjama, peatas Riikka teda selles. Oli kõige parem, kui nad jäeti lamama! Alma järgis seepeale vennanaisele ning jäi punasele vaibale seisma.

„Aga Sylvi,“ ütles ta hellalt, „sa tead ju, et sinu mees teid on armastanud rohkem kui ükski teine.“

Sylvi raputas pead, põlvitas maha ja hakkas paberosse korjama.

„See ei tähenda palju, sest ta ei armastanud kedagi teist kui vaid iseennast.“

„Kuidas võid sa kõnelda nii? Teie pärast on ta ju rassinud ja töötanud.“

„Kes on teda palunud rassida ja kolada ringi? Kas ei olnud siin kõik parimas korras, kui ta tuli? Kas lasusid Someril ehk võlad? Kas pidi ehk masinaid ostetama? Minu isa oli mind varustanud sarnase kaasavaraga, nagu seda antakse vaid ainukesele tütrele. Kui uus peremees siis avas kassakapi ukse, leidis ta selles 10.000 sularahas. See oli minu kadunud pimedada tädi pulmakin! Ütlen veel kord: Kes nõudis Tuuna pojalt, et ta peaks rassima ja vaeva nägema?“

Riikka Tuuna seisis eestoas ja kuulatas neid sõnu. Alles siis, kui ta üksinda seisis laste riietehunniku ees, selgus talle äkki, mis oli sündinud: üks kodu oli murdunud katki. Ta seisis keset eestuba, kust avanes vaade kõigisse suundadesse majas, ja kordas endamisi: See rikas maja on siis nüüd lagunemisseisukorras. Pere-mehe toas seisis laualaekad avatuna ja põrandal lebasid igasugu paberid ringi. Söögitola laual seisis üksainus küünal, mis oma valguse heitis tulipunastele plüüsmööblitele, kullatud pildiraamele ja paberossihunnikutele, mille kõrval kükitasid naised. Õhk tubades oli täidetud magusa, peene tubakasuitsuga. See oli mürgitanud kogu maja. Ta valgus võorastetoast välja. Seal nähti paberitega kaetud kirjutuslauda, inglise sängi kuldkuulide ja sinise siidvaibaga kui ka üht tugitoolile heidetud mundrikuube. Kallihinnaline kõrge laualamp oli saalist viidud sinna ja valgustas nüüd korratust laual. Riikka tundis, et tal siin õieti midagi polnud otsida, ainult lapsi tahtis ta veel näha, veel sel õhtul. Ta pidi tegema katset mõjutada ema, et see vähemalt Irja annaks välja, ning siis: Ära siit

igaveseks ajaks. Ta oletas, et ema ses olukorras ei tõrju vastu, ja jäi toauksele seisma.

Alma põlvitas Sylvi kõrval ja korjas nii hästi kui võimalik pikki, peeneid paberosse, missuguseid siinsed mehed kunagi ei suitseta. Sylvi püüdis purukstambitud toosi väänata õigeaks, ta lihavad käed pingutasid jõudu ja muutusid närvlikeks. Sinine pluus oli seljatagant avanenud ja tükike pitsidega kaunistatud peent linast riidet ilmus nähtavale. Vihkamisväärne oli ta, kuidas ta seal nõnda maas istus — ning kuis sarnanes ta oma vennale! Aga Alma sai sellega hakkama, ta kõneles õrnalt ja paluvalt oma vennanaisele.

„Kuidas võid sa ometi arvata, armas Sylvi, et Toivo oleks sinu majas võinud laiseldes mööda saata häid päevi. Ta tahtis muidugi teie ühist varandust suurendada.“

„Talus oleks olnud küllalt tööd ja tegemist, kui ta vaid pisutki mind oleks tuletanud meele. Ning lapsi vaid kordki võtnud oma põlvele. Too võõras, keda teie nii hukka mõistate, on laste vastu olnud õrnem kui nende oma isa. Jah, naera vaid selle üle, Riikka.“

„Hakkame minema,“ ütles Riikka.

Alma asetas hoolikalt paberossid üksteise järele toosi, jättes õe tähele panemata.

„Aga kas sina selles sugugi süüdi ei olnud?“

„Süüdi — jah, muidugi, süüdi võib leida iga inimese juures.“

„No vaata, siis ei tohiks sa Toivo suhtes olla nii karm!“

„Mitte mina ei ole ju see, kes teeb etteheitteid, tema teeb ju neid, teie kõik üheskoos teete ju neid.“

„Hakkame minema!“ kordas Riikka. „Ses südames ei teki kahetsust.“

Sylvi pööris põrandal põlvitades oma nade poole.

„Olen sind ikka kartnud, Riikka. Aga nüüd ma sind enam ei karda. Sest sina ei hooli minust, ning ka sinu vend ei hoolinud minust. Miks ta mu kosis, ei mõista ma tõepoolest. Aga kahetsust tunda — ei, seda ma ei tee! Kuis peaksin kahetsema ainukest suve, mis olnud minu elus?“

Riikka oma mustas rätis heitis talle pilgu, mis leegitses kollasena kui väävel.

„Kas ei olnud ka see üks suvi, mil kooritud männid seisid mõlemal pool Mäkimatka värvavat?“

Sylvi pildus kastikesse korjatud paberossid põrandale ja raputas pead. Ta põskede puna muutus siniseks, nagu oleks ta end häbenenud.

„Tol korral olin laps,“ ütles ta. „See on olnud minu ainuke suvi. Olen kogu oma eluaja pidanud külmetama.“

„Ning see... see kirjutaja... tema suutis soojendada!“

Nüüd näis, nagu oleks Sylvi äkki ärganud. Ta haaras tugitooli korjast kinni, tõusis püsti ja sammus mööda oma nadust, nagu poleks seda enam üldse olemas. Oma mantlit ümber võtmata avas ta ukse ettekotta ning läks välja hoovi.

Jah, ja muidugi! Et otsida kirjutajat!

Ka Riikka sai tagasi oma otsustamisvõime. Ta pidi nägema lapsi. Ta püüdis minna kiki-varvul, kui ta põiki üle eestoa hiilis ja köögikukse avas. Sealta hoovas talle vastu soe õhk, millesse oli segunenud pestud nõude ja kuivavate käterätikute lõhn. Ta astus kobades kaminani ja leidis sellelt tikutoosi. Teenijate sängid olid puudutamata. Ahju ääres lamas magav kass. Äratamiskell tiksus. Tikku käega varjates jõudis Riikka perekonna magamistoa ukseni. Siin oli ta sunnitud süütama uue tikku. Uks avanes hääletult ning kohe kuuldus laste hingamine. Ahjuäärel seisis Väike-Armase piimapudel kummilutu ja pooleliitrilise pleknõuga. Lapse helge pea puhkas pitsidega kaunistatud padjal ema sängi kõrval seisvas vankris. Sinine tikitud vaip oli mõlemalt poolt kinnitatud vankri külge, nõnda et laps ei saanud üles tõusta. Väike-Siiri magas ja oli paljaks ajanud oma kintsu. Ta liigutas end, kui tädi teda kattis vaibaga, ja limpsas keelega. Riikka seisis hinge kinni pidades. Laps jäi uuesti magama. Väikesel sinisel sohval lamased laste riided kahes hunnikus, Siiri kirjuruuduline kleit ja Armase hele lapserõivas. Paarrike väikesi helepunaseid villasest riidest kingi seisis kirjutuslaual ema kulduuri kõrval. Vanemate sängid olid korda seatud magamiseks, nagu ootaksid nad magajaid. Need olid ilusad sängid, suursugused ja toredad nagu pulmapeopäevil. Aga linad Toivo sängis olid pärast rullimist jäänud peaaegu puutumatuks. Laiast mustast raamist üle magamisasemete vaatas alla Hea Karjane, kepiga peos ja ümbritsetud lammastest. Siin valitses säärane rahu, mis sundis unustama, et viibisid abielurahva magamistoas, kelle õnn praegu oli purunenud. Riikkale tuli see äkki meele. Kui tihti polnud ta seisnud siin veendumuses, et see pidi olema õnnelik abielupaar, kes elas siin. Ta mõtles sellele, kuidas Sylvi pärast laste sünnitamist oli lamanud siin ja kuidas oli peetud

nõu, mis nimi neile panna. Ta mäletas ka, kuidas Irjat oli riietatud ta ristimisrüüsse. Riikka oli Helsingist tellitud pitskleiti ise triikinud. Ning nüüd oli kõik mööda.

Uks lastetuppa seisis avatuna. Näis, kui oleks üks lastest ärganud. Riikka liikus edasi väga ettevaatlikult, astus üle läve ning jäi ukse juure kapi varju seisma. Väike Irja oli tõepoolest oma sängis istukile tõusnud. Riikka hoidis hingamist tagasi ja ootas, et laps jääks uuesti magama. Ent laps näis samuti kuuluvat ja hingamist tagasi hoidvat. Ta nägu oli pöördunud vanemate magamistoa poole.

„Ema!“ — ütles ta tasa. „Ema!“

Riikka tundis, et ta ehmatab last, kui ta nüüd oma mustas riides ette astub. Saapad nagiseksid, kui ta liigub paigalt. Ta seisis ja kuulatas põksuva südamega. Kuid laps ei rahustunud. Ta käänis ümber ning näis olevat nutu lähedal. Viimaks tõusis ta püsti ja toetus kättega oma sängikese raudvõrele.

„Ema, ma kuulsin sind tulevat. Miks sa ei kõnele? Mul on hirm. Kus on onu? Mõtle ometi, kui isa peaks onule midagi kurja tege-ma. Ema, sa oled siin. Ema, siis kõnele ometi... Liisa, siin toas on nii pime.“

Tüdruk ronis sängist välja ja hüppas nuuksudes tädist mööda magamistuppa, kus põles tuli. Seal jooksis ta vaikselt nuttes sängide vahele, hüüdis ema, lükkas midagi ümber ning tormas üle-pea-kaela tagasi lastehoidja sängini.

„Liisa, tule, läheme ja otsime ema. Ema ei ole oma sängis. Ma ei julge, köök on pime. Liisa, miks ema nuttis? Miks karius isa? Miks tahtis isa onu Fedjale teha midagi kurja? Ma kisin sind juukseist, Liisa, kui sa ei ärka üles! Ma tulen sinna!“

Laps kordas mitu korda samu sõnu. Viimaks vastas Liisa:

„Isa on kuri Vene onule.“

„Sa ei tohi öelda Vene onu, ema keelas ju seda. Onu Venemaalt pidime ütleva, onu Fedja. Kas sa magad juba jälle? Seda sa ei tohi. Miks on isa kuri? Kuuled sa: Miks on isa kuri?“

„Seda ma ei tea.“

„Onu Fedja on hea. Järgmisel korral toob onu Fedja kaasa ühe üsna suure karbi poikse. Isa ei saa neist ühtki seepärast, et isa on halb onu Fedja vastu. Kas tead, homme sõidame, Lauri ja mina, onu Fedjaga välja ja nimelt polkovniku saanis. Miks nuttis ema, miks ei ole ema sängis?“

„Ma ei tea, mine oma sängi ja lase Liisa magada. Vaata kui armas on Lauri ning kõik teised. Ainult Irja teeb alati tüli.“

„Mul on külm, ma kardan. Liisa, ma tulen sinu juure!“

Samal hetkel, kui laps ronis teenija sängi,

astus tädi Riikka välja oma peidupaigast ja hiilis kikirvarvul üle läve.

„Ema!“ karjatas Irja. „Miks sa ei kõnele? Miks käid sa ringi? Mul on hirm.“

Riikka seisis jälle venna ja ta naise sängide juures ning vahtis laelambi tuhmi valguse üles Hea Karjase poole. Ta süda peksis tugevasti. Toas oli soe, kõik oli nii pehme ja ilus, lapsed hingasid üsna tasa. Ning ometi ajas just nende laste ema välja lumehangedel taga Vene onu, ning nende laste isa eksis Jumal teab kus ringi, otsides sama Vene onu, et teda tappa. Ei, see oli hirmus õnnetus, mis oli tabanud neid kõiki: üks terve kodu oli langenud rusudeks. Kindlasti on väga raske lahutada lapsi sellest kodust. Ning see pidi igal tingimusel sündima. Roimarlik ema oli kaotanud oma õiguse laste peale. Isa pidi kustki ostma uue talu ja lapsed võtma enda juure. Õnneks oli Olli ära, nõnda et vähemalt tema ei tarvitsenud näha seda viletsust. Aga Irja pidi juba homme kolima Tuunale.

Aga mis siis, kui Irja ei taha? Ta peab!

Riikkal oli tundmus, et ta siin laste seljaga sepitseb midagi inetut. Ei aidanud midagi, et ta kaitses iseennast ja ütles, et ta soovib neile vaid kõige paremat: ta sepitseb igatahes salaplaane, et lapsi lahutada nende kodust. Ta lahkus kiirel sammul toast ja otsustas minna otseteed koju.

Söögitoas istus ta öde ja nuttis. Sylvi rändas ikka alles akende all edasi-tagasi. Kell lõi keskööd. Riikkale näis, kui oleks neile langenud igavene öö, pimedus ja häbi. Ainult kiiresti ära siit!

Vahest olid nad siiski sellest viimasest sündmusest midagi võitnud, vahest oli Alma nüüd jõudnud arusaamisele, et oli veel aeg hoiduda õnnetust abielust. Sel hetkel valdas ka Riikkat tänuelik meel, et ta polnud end alatiseks köitnud Arvo külge.

„Mis sa tegid?“

Nüüd võis väljas selgesti märgata teatud liikumist. Enne astus sisse Sylvi, külmast sinine, siis Toivo. Sylvi jätkas kõnelemist, mida ta nähtavasti oli alanud väljas. Ta hääl oli täiesti kare ja kähises.

„Mis oled sa temaga teinud? Ütle seda kohe! Kui sa teda vähematki oled puutunud, siis... siis... läheb sul halvasti. Kus ta on? Mis sa temaga tegid? Vasta!“

Toivo astus, kui oleks pea tal vajunud õlgade vahele. Ta võttis mütsi peast, jäi seisma ning näis korratuse üle olevat kohmetanud. Siis tuli talle kohe meele, mis oli sündinud, ta kummardus, tõstis riidevarna üles ja kogus põrandal lebavad riided kokku. Ta ei pannud neid ära, vaid jättis nad kõik oma käsivarrele ja surus neid vastu rinda. Sylvi vaatles teda ja kordas oma küsimusi, sinine huulist ja hõõrudes oma õlga.

„Ta ei vasta,“ ütles Sylvi, „nõnda on see ikka olnud temaga.“

Mees oli läinud oma tuppa ja kraamis nüüd ühe kasti kallal, kus ta hoidis oma tööriistu.

„Issand Jumal, kui ta seda on teinud,“ ähkis naine, seistes akna juures, „kui ta seda on teinud.“

Ta kordas neidsamu sõnu, kui mees, käsivars täis lasteriideid, riidevarna ja vasaraga käes, astus oma toast. Vasaralöögid kõlasid lähi öövaikuse.

„Sa äratad lapsed,“ hüüdis Sylvi. „Kas see ei oleks võinud jääda hommikuni? Ei mingit vastust! Mõelge nüüd selle üle järele, teie, öed, kes te mind mõistate hukka, kuidas te arvate, — missugune on olnud minu elu ühe tumma mehe naisena? Oleks ta kõnelnud, oleks ta olnud lahke... Kuule, kus ta on? Oled sa temale midagi teinud? Jumal olgu sulle armuline, kui see on nii...“

Isa seisis riidevarna juures ja riputas sellele väikesed kuuekesed ja mütsikesed oma käsivarrelt. Ta tegi seda, täiesti süvenenuna oma töösse, oma naist kuulmata ja nägemata. Kuubede käised olid kohevil, nagu oleksid nad praegu alles ümbritsenud neid lapselikke liikmeid, mis olid annud neile oma vormi. Isa sidus käised kokku ja riputas viimaks mütsi varnale. Sylvi astus ta ette ja küsis käsi rinnal risti põimides:

„Mis on juhtunud? Kas sa ei või siis seda ütelda — kas pean tõesti välja jooksuma ja otsima sinu veretööde jälgi?“

Oma naise poole pöörmata ütles nüüd peremees:

„Midagi pole juhtunud. Ma ei ole kirjutanud täna hommikust saadik seal söögitoas enam näinud. Ma sain ägedaks. Ma ei olnud seda endale võinud ette kujutada.“

Lauri palitul puudus tripp. Isa otsis seda oma suurte, kangete sõrmedega. Kuna ta seda ei suutnud leida, tõstis ta palitu tule alla, ning kui ta oli näinud, et tripp oli rebenenud, riputas ta väikese halli kuue käist pidi varnale.

„Sa vajasid isandaarmastust,“ ütles ta olles ametis oma asjatalitusega. „Mina armastasin sind talupoja kombel.“

Palitu kukkus maha ja tõmbas teisi asju kaasa, nõnda et isa jällegi pidi kummarduma. Sylvi jäi ta ette seisma, käsi rinnale surudes. Ta hakkas äkki suuril silmil vahtima mehele ja selle tugevatele õlgadele.

„Kas peaksid sina mind olema armastanud!“ hüüdis ta. „Seda ma ei usu.“

„See oli kindlasti nii. Teist viisi ma ei mõistnud seda. Mul oli annetada vaid oma talupojaarmastus.“

Mees ja naine toimisid oma laste riiete kallal, sest isa ei näinud selle tööga saavat hakkama. Igakord, kui ta riided oli riputanud varnale, kukkusid nad jälle maha. Neid oli ka terve hulk: palitud, mütsid, rätid ja väikesed nõõridega ühendatud kindakesed. Näis, nagu oleksid need elutud asjad, milles lapsed olid sekeldanud lumehangedel ja kelgumägedel, pöörnud nende nimel vanemate poole ja neid palunud mõelda lastele.

„Armas Sylvi, armas Toivo,“ ütles Alma, võideldes pisaratega, „me oleme kõik nii täis vigu! Andestage teineteisele ja katsuge õnnelikult elada koos.“

Aga keegi ei võtnud teda kuulda. Isegi riided olid liikumatud, nagu oleksid ka nemad alistunud oma saatusele.

Tumedast verest paisunud soontega pööris peremees toa poole, astus oma naisele vaatamata kohvri juure, toppis üksikuid asju mõlemale poole selle laegastesse ning koristas ta oma tupp. Ühe silmapilgu seisis Sylvi vaikides paigal, siis hakkas ta naerma ja naeris nõnda, et pisarad tungisid ta silmi:

„Ning sina peaksid mind olema armastanud!“

Veel kord karjatas ta neid sõnu.

Nagu kaja vastas mingi hääl seinte tagant. Kuid see ei olnud naer. See oli ühe väikese lapse nutt. Ema kuulis seda kohe ning ruttas kohe hääle poole. Kõõgiuks nagises, ühe silmapilgu kuuldus seinakella tiksumist. Siis sulgus jälle uks. Riikka astus venna ukسلävele ning ütles soojalt:

„Nüüd tuled sa vist küll meile? Igatahes ei mõtle sa ometi siia jääda.“

„Ma tulen, minge aga ees. Ma tulen järele.“

„Ma sean süngi korda,“ ütles Riikka, ja kibedus ta südames hakkas sulama, kui tal nüüd midagi tuli toimetada. „Ka lapsed peavad küll vist nüüd Tuunale kolima, vähemalt Irja.“

Alma ei tahtnud minna vennata. Tal oli esimene ehmatus alles liig värskelt meeles. Toivo nõudis aga järeleandmatult, et nad peaksid minema. Ta hoiatas neid ka kodus tuld süütamast.

Tuuna tütreid astusid siis välja samasse õudsesse pimedusse, millest nad äsja olid tulnud, ja see pimedus oli nüüd muutunud veel lärmirikkamaks kui varem, Ta oli aukline kui sõel. Mehed lobisesid ja kisasid, tulles pikka-aegses ridades põiki üle tee ja seda mööda. Siin seal seisid nad koos mustendavate salkadena. Eredad naistehäälid kostsid nende hulgast. Majade varjus käis keegi kobades ringi. Üksteist sülelevad paarid olid sattunud sinna, otsides üksildust ja varju.

„Kuhu, kuradi päralt, jäi Piettika?“ kuuldus äkki Mäkimatka viljakuivatuse juurest üks hääl.

„Piettikal oli õigus, kui ta ütles, et see ei paranevat ennemini, kui pole veristatud nende liha, ning seda põhjalikult!“ oli vastus.

Näis, kui oleks see olnud Mäkimatka sulase, Salenjuse, hääl.

„Põhjalikult!“ kajatas vastus mitmest suust. Alma surus villase räti suule ja jooksis ruttates Riikkale järele.

„Kas kuuled, mida nad ütlevad?“ sosistas ta. „Mida nad küll sellega peaksid arvama? Mis veristamisest nad seal küll peaksid kõnelema?“

„Kust mina seda tean?“

„Kas oli see Mäkimatka Salenjuse?“

„Seda kuulsid sina ju sama hästi kui mina.“

„Aga see polnud vist ikkagi Salenjuse. Ta on nii heasüdamlik. Ning kunagi ei kõnele nad nii avalikult, kui nad käsitavad midagi ohtlikku... Kuule, kui nad aga Toivole midagi paha ei tee.“

„Sa oled vist küll hull. Palju suurem on ju siis juba hädaoht sinu Lennartile.“

„Lennartile, kes mõtleb vaid tööliste olukorra parandamisele... Ja, jah, sina ei tea...“

„Usun küll...“

Mäkimatka aida nurga juures ootasid kaks meest. Nad süütasid tuletiku ja sellega oma paberossid. Nende elav jutuaajamine vaikis äkki, nähtavasti tahtsid nad esiteks naisi lasta mööduda. Riikka tundis ühes neist ära Puusepa-Eeti ta kõrgeis säärsaabastes. Teisel langes sakus juus otsaesisele. Tal oli väike must mokahabe ja ettepoole ulatuvad hambad. Alma ruttas tervitamata neist mööda, ent Riikka vaatles mehi uuriva pilguga ning hüüdis:

„Tere õhtust!“

„Tere õhtust!“ vastas Puusepa-Eeti ja lükkas mütsi teisele kõrvale.

„Tere õhtust, tere õhtust!“ sõnas võõras mees mütsisse puutumata ja küsis ühtlasi oma seltsimehelt: „Mis öölinnud need olid?“

Seepeale vastas Puusepa-Eeti tasemini:

„Need on vaid päevalinnud. Tuuna talu tütreid, teine neist on vanapiiga, teine kihlatud rikkaga. Nende isa juures teenib ju Johansson... Need on salarikkad.“

Kui õed jõudsid puiestee lõpuni, vaatas Alma tagasi. Mehed järgisid neile kiviheite kauguses. Jällegi vilksatas tuli Mäkimatka katusekambri kaetud akna serva tagant.

„Nad arvasid meie Johanssoni,“ ütles Alma.

Riikka vaikis.

„Miks on nad Mäkimatkal alles valvel?“

„Miks ei peaks nad siis seda? Mäkimatka isandatel pole ju hommikuti tööga suuremat ruttu.“

„Kõneldakse, et Arvo olevat jälle kodus.“

„Seda öeldakse. Küllap ta vist jällegi setetab uudiseid ja teeb uusi kavatsusi — kas on tal kunagi neist olnud puudus?“

„Kuidas võid sa olla nii karm Arvo suhtes?“

„See ei puutu kellegisse. Teie teised võite ju teda hellitada nii palju kui tahate.“

„Mul on nii paha olla.“

„Ning miks peaks siis just nüüd end tundma hea?“

Vaikides sammusid nad edasi ja panid tähele, et ka Tuuna sulase Johanssoni hütis põles tuli. Milline imeline öö oli ometi täna! Kogu metsaveer oli külvatud üle väikeste tuledega. Johanssoni elamu taga asus pikk rida tööliste kodusid, ning iga aken oli valgustatud. Talud olid pimedad, hütid ärkvel.

Tuuna tagaõue väravast valgusid nüüd välja Vene sõdurid, süütasid oma paberossid ja tammusid lumes ringi. Õed läksid läbi suure värava ja kohtasid rõõmu pärast hüplevat noort Mustit. Koera karvusse oli tardunud sõdurite mundrite lõhn. Riikka tõukas ta endast eemale, kuid Alma vastas ta meelitustele. Vanem õde kobas aluskuue sügavast taskust ukse võtit ja seisatas hetkeks trepil, justkui tahaks ta koguda oma mõtteid ning veenda end selles, et see kõik ei olnud vaid kummaline unenägu. Ta mõtles sellele, et seisis oma isa talus, et vene-lased praegu just olid lahkunud naisteenijate kambritest; et ta vennanaine täna oli tabatud polkovniku kirjutaja süleluses; et keegi Pietikka Kankaa kirikuküla töölistemajas oli kõnelenud veristamisest; et Puusepa-Eeti oli öelnud, Tuunad olevat salarikkad. Siis pistis ta võtme ettevaatlikult võtmeauku ja avas ukse.

Salarikkad? — Kas tõesti oli isal kuskil peidus raha? Inimesed ei teadnud, mis läksid maksma perenaise haigus ja Eino-Ilmari koolitamine. Ning kunagi ei võtnud isa oma saa-

duste eest säärast hinda, kui teised. Ning ka maa viljakus ei olnud neil Tuunal sedavõrd suur, et ta oleks annud tulu. Isa oli ikka mures vaid oma hinge pärast. Kõige tähtsam on oma hinge hoida puhtana. Mammon on ohtlik — nõnda jutlustas ta. Ning sel kombel ei saada rikkaks. Aga inimesed seda ei mõistnud.

Riikka istus pimedas sängiservale ja võttis saapad jalast. Seepeale otsis ta sukapöitel voodilinaid välja ja läks Eino-Ilmari tuppa vanemale vennale aset valmistama. Ta liikus sama kindlusega kui uneskäija. Kõik kohad olid ju nii tuttavad.

Korraldades voodit pöörasid ta mõtted tagasi sellele, mis oli juhtunud äsja. Selline kaunis kodu, kui Toivo ja Sylvi oma... See oli olnud kui nukutuba. Tornid mõlemal majaotsal ja keskel, sohvad kaetud siidi ja sametiga, kaunid käsitööd kõigil laudadel ja igas nurgas, laiad, hõljuvad sängid, põrandavaibad, milledesse jalg upub kui soosse, kaks muusikariista saalis, klaasrõdud, kuldraamid piltide ümber — ning siiski pidi kõik minema puruks. Seal oli muu hulgas saalis sohvapadi, mis oli läinud maksma tervelt 75 marka. Pool aastat oli Sylvi tikkinud lilli ja liblikaid, milledega ta oli kaunistatud.

Riikka tundis äkki, et ta Sylvit vihkab ka selle kauni sohvapadja pärast. Ta vihkas teda kroonlühtrite, pitsidega ilustatud särkide, kaunite kohvitasside ja teelusikate suurte akende ja tornide, sametpluuside ja peenete riiete pärast. Neil Tuunal olid linad karged ja painavad, nagu need siin. Ning kunagi ei olnud Riikkal olnud ühtki pitsi särgi küljes. Ühtki sohvast ei olnud Tuunal. Vaip Eino-Ilmari kiiktoolil oli ainukeseks kauniks esemeks talus. Aknad olid neil väikesed ja rohekast klaasist. Ta tundis, et ta kadestab kõiki inimesi, kellel olid kaunid elamud. Ta soovis karjalauda asemel näha ilusat, uut elumaja punase katuse, tornide ja rõdudega. Tas tekkis soov pista jalgu valgeisse kingadesse, sellastesse, kui olid Sylvil. Ta soovis sohvasid, sohvapatju ja päevapildialbumit. Seepärast polnud Arvo kunagi suutnud teda tõsiselt hakata armastama, kuna ta oli nii halvasti riides ning kõik oli nende juures nii vana ja inetu. Seepärast oli Arvo joonud... vahete-vahel... et ta ei võinud alatiseks armastada oma lapsepõlve sõbrannat. Seepärast ei leidnud Arvo rahu ja ei sooritanud eksameid, et ta ei võinud püsivalt jääda oma nooruspõlve kaaslase juure. Ka Sylvi ja Toivo pulmapäeval, kui nad esimese pruutneitsi ja peiupoisina olid sammunud mõrsja ja peigmehe järele, oli Riikka kannud vana, tumerohelist kleiti — ja kõik teised neiud olid olnud valges. Ta vihkas neid teisi neide. Ta vihkas kõiki, kellel olid ilusad riided ja pitsisärgid. Ta vihkas oma isa, kes karmil pilgul oli valvanud tütarde sam-

me. Ta vihkas iseennast, et ta oli kuulnud isa sõna ja polnud läinud laia maailma ise endale teenima leiba ja käima iseenda radu. Eino-Ilmari oli teda paelunud. Ja Eino-Ilmari paelus teda alaliselt. Aga kui nüüd ka poisike peaks hakkama kannatama koduse vaesuse pärast? Kui nüüd ka tema kord hakkaks heitma ette oma isale ja oma õele, et teda kunagi pole ümbritsenud ilu ja mugavus. Kui nüüd ka tema kord jõuab arusaamisele, milline vahe oli tema ja Olli kodu vahel. Kui isal peaks olema raha, siis talitaks ta väga õiglusetult, väga õiglusetult kiusates neid kõiki selle vaesusega. Näiteks see Eino-Ilmari tuba siin, ei sellest ei suudetud kunagi midagi teha, kui olid kasutada vaid need tumedad puutoolid ja see vana säng... olekski olnud vähemalt vaid sohvagi, kaetud sinise, lillelise kangaga...

Äkki leidis Riikka pilk toetuspunkti, ja torm ta meeltes tasanen.

„Issand on minu karjane, ei minul ole millestki puudu.“

Need sõnad asusid seinal poisi voodi kohal. Ning milliseid mõtteid oli paregu alles mõlgutanud ta kasuema, Kankaa „kirikuisa“, inimene, kes nimetas Lunastajat oma Issandaks ja Meistriks.

Riikka surus käed vastu tooliselga ja tundis kibedat kahetsust. Milline pikk meel pidi ometi olema taevaisal, et jälle võtta vastu säärast kivikõva südant. Oh hea Jumal, hea Jumal — kas oli siis inimesel tõesti võimatu paasada elus patust ja alatasa esile kerkivaist patuseist mõtteist? Mis oli küll inimene? Mis ta süda? Ning mis oli maailma toredus? Kaduv pilv vaid. Mis olid eluaastad? Rändaja lühike teekond kodu poole. Peatuspaigad olid vaid maised kodukohad, ükskõik kas neis leidsid sohvapadjad või puutoolid. Jeesu silmi ette ma vilets astun nüüd...

Riikka Tuuna langes toolile. Oleks ta vähemalt ühtki ohet saanud väljendada oma rinnast. Mis oli ometi see, mis tegi teda nii kõvaks? Paha on inimese süda.

Alma oli juba end võtnud riidest ja lamas vaiba all. Vanem sõsar sirutas end riietes sängile ja kuulatas kella tiksumist teiselpool seinat. Nüüd oli vaikus sügav ja tihe, kui oleks maailm seal väljas vajunud unne. Aegamööda asus rahu Riikka rinda ja ta süda puhkas vaikselt Lunastaja jalge ees, põksudes ikka alles ühtlusetult pärast möödunud tormi.

Aga nüüd oli järg tulnud noorema sõsara kätte. Ta sumbutas seekord oma pisarad vaiba all. Ta armastas Lennart Mäkimatkat. Vaid mõte sellele, et mingi põhjus võiks teda lahutada armastatust, täitis teda rahutusega. Önnes ja õnnetuses pidi püsima ta armastus. Lahutus oli ainuke, mida ta ei suudaks kanda. Jumal oli neile annetanud selle armastuse.

Oleks olnud kuritöö Jumala vastu sellest loobuda. Tema armastus jääks püsima, seda ta tundis. Ent, kuidas oli lugu Lennartiga? See küsimus tegi talle haiget, ent siiski pääsis see ta huulile. Ta püsib, ta püsib! kordas ta valusalt endamisi ja ta südame löögid olid rasked ja täis hirmu.

Äkki kuuldus väljas liikumist. Seekord päris selgesti. Lumepall lendas vastu akent ja jäi ruudule peatuma. Riikka tõusis üles, et avada oma vennale. Seal tundis ta akna all seisva mehe ära, tema, kelle ta alati oleks eraldanud kõigi teiste hulgast: ta tundis ära Arvo Mäkimatka.

(Järgneb.)

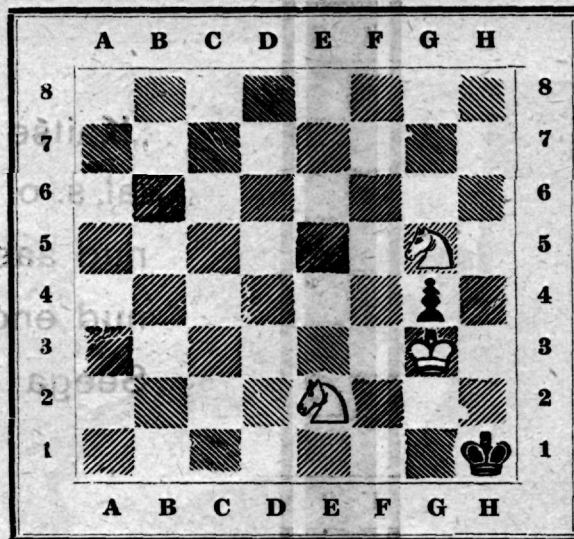
Male.

Toimetaja A. Burmeister.

Ülesanne nr. 67.

Kokku seadnud malemeister A. Feinstein (Tallinnas.)

Mustad.

Valged.

Valged: K g3, Re2 ja g5.

Mustad: Kh1, E g4.

Valged algavad ja annavad matt seitsme sammuga.

Lahendusi palutakse saata: Tallinn, Narva mnt. 26 krt. 6, A. Burmeistrile.

J. Raa ülesande nr. 64 lahendus.

1. R b3—d2), K e5—d4,

2. L c6: d6 annab matt.

1. (R b3—d2), d6—d5,

2. L c6—f6 annab matt.

1. (R b3—d2), ükskõik,

2. L c6—e4, annab matt.

Õiged lahendused saatsid: Felix Rosenberg, V. Mikenas, B. Kärner, stud. techn. V. Tepats ja Evald Karp (Tallinnast), Martin Villemson (Pärnust), E. Lagsdin (Riiast).

**EESTI KÕIGE LOE-
TAVAM AJAKIRI ON**

«KAITSE KODU!»

„Kaitse Kodu!“ ilmub nüüd igal nädalal, s. o. kaks korda tihedamalt kui läinud aastal. Tellimishind on aga jäänud endiseks, nimelt 6 krooni aastas. Seega on „Kaitse Kodu!“ ka Eesti

KÕIGE ODAVAM AJAKIRI

Uuendage juba käesoleval nädalal tellimine, muidu jääte ilma kingitusist, mis loetletud 82. leheküljel.